

”Mä osasin”

Erityistä tukea tarvitsevan lapsen vuorovaikutuksen tukeminen päiväkodin arjessa

---

Ekholm, Teija

Korpi, Katariina

2011, Tikkurila

Laurea-ammattikorkeakoulu
Tikkurila

”Mä osasin”

Erityistä tukea tarvitsevan lapsen vuorovaikutuksen tukeminen päiväkodin arjessa

Ekholm Teija & Korpi Katariina
Sosiaalialan koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Syyskuu, 2011

Ekholm Teija, Korpi Katariina

Erityistä tukea tarvitsevan lapsen vuorovaikutuksen tukeminen päiväkodin arjessa

Vuosi 2011 Sivumäärä 65

Toteutimme projektinomaisen, osin toiminnallisen opinnäytetyömme keväällä 2011 Vantaalaisen päiväkodin erityisryhmässä, josta valitsimme kaksi erilaista erityistä tukea tarvitsevaa lasta mukaan opinnäytetyöhömmme. Teija Ekholm oli suorittanut 10 viikon harjoittelun kyseisessä ryhmässä. Teijan harjoittelujakson kehittämistehtävä käsitteli erityistä tukea tarvitsevan lapsen vuorovaikutuksen tukemista. Tehtävästä saadut positiiviset tulokset antoivat idean tutkia ja kehittää aihetta enemmän. Aihe oli mielestämme myös opettavainen ja mielenkiintoinen, joten päätimme tehdä opinnäytetyömme kyseisestä aiheesta.

Opinnäytetyömme tavoitteena oli osoittaa, kuinka suuri merkitys arjella ja vuorovaikutuksen tukemisella on. Päättavoitteemme oli tukea lasten vuorovaikutustaitoja, jotta he selviytyisivät paremmin ryhmässä. Toinen päättavoitteistamme oli lapsen itsetunnon ja itseilmaisun vahvistaminen. Työmme ja toimintamme lähtökohtana olivat vuorovaikutus, lapsilähtöisyys, eettisyys, erityiskasvatus sekä kasvatuskumppanuus, joista koostuu opinnäytetyömme teoreettinen viitekehys. Toimintamenetelminä käytimme lapsille mieluisia menetelmiä, kuten musiikkia, leikkiä, liikuntaa ja sadutusta. Tiedonhankintamenetelminä käytimme osallistuvaa havainnointia, reflektointia, oppimispäiväkirjoja ja hieman videokuvaamista. Haastattelimme myös ryhmän erityislastentarhanopettajaa ja toisen lapsen vanhempaa. Lisäksi saimme palautetta lasten toiminta- ja puheterapeuteilta sekä ryhmän muilta kasvattajilta koko projektimme ajan.

Opimme paljon projektin aikana. Mielestämme kasvoimme ja kehityimme ammatillisesti paljon. Omien epäluulojen hälveneminen oli myös merkittävää. Mielestämme parityöskentely oli hyvä tapa toimia, etenkin reflektiovaiheessa toisen havainnoilla oli suuri merkitys, ne tukivat ja täydensivät omia havaintoja. Lapset saivat tehostettua aikuisen huomiota, jota he tarvitsivat. Tämä tuki selvästi heidän vuorovaikutustaitojaan ja itseilmaisuaan. Opinnäytetyömme seurauksena saimme tulevaan työhömmme paljon hyviä toteutettavissa olevia ideoita.

Asiasanat: vuorovaikutus, lapsilähtöisyys, arjen merkitys, kasvatuskumppanuus

Ekholm Teija, Korpi Katariina

The child with special needs and how to support child's interaction skills in everyday life in the day care centre

Year 2011 Pages 65

This functional Bachelor's thesis project was realized in a day care centre with a group of children with special needs in Vantaa in spring 2011. Two different kind of children with special needs were selected for this study. Teija Ekholm performed a 10-week job-learning period in this day care centre. Teija's school work during the practice handled children with special needs and how to support their interaction skills. The positive results from the school work gave inspiration to examine and develop the subject more. It also seemed informative and interesting.

The purpose of this thesis was to demonstrate how great role everyday life and interaction have. The main aim was to support children's interaction skills to help them to cope better in a group. Another aim was to strengthen the children's self-esteem and self-expression. Work and action were based on interaction, child-orientedness, ethicalness, special education and educational partnership, which create the frame of reference of this thesis. The functional methods used were music, play, exercise and story crafting. These were also pleasing methods to the children. Reflection, participatory observation, learning diaries and some video shooting were used as research methods. In addition, we interviewed a special day care centre teacher from the group and the parent of child. Feedback was received from an occupational- and speech therapist as well as other educators of the group during the process.

The project was instructive. Our professional growth and development together with banishing suspicion were significant. The children got enhanced attention from us. That influenced positively the children's interaction skills and supported self-expression. The pair work had advantages, especially in the reflection phase; our observations supported and supplemented each other. This thesis gave us many good ideas for our future work.

Keywords: Interaction, child-orientedness, role in everyday life, educational partnership

Sisällys

1	Johdanto	7
2	Opinnäyteyön tavoitteet	9
3	Vuorovaikutus	10
3.1	Varhainen vuorovaikutussuhde.....	11
3.2	Vuorovaikutus ja kommunikointi	11
3.3	Leikki	13
4	Varhaiskasvatus	15
4.1	Kasvatuskumppanuus	15
4.2	Perhelähtöisyys	16
4.3	Lapsilähtöisyys	17
4.4	Eryityskasvatus	18
4.5	Eryitynen tuki varhaiskasvatuksessa ja arjen merkitys kuntoutuksessa	19
5	Toiminta.....	21
5.1	Ensimmäinen toimintakerta, havainnointi 11.5.2011	22
5.1.1	Teijan havainnot	23
5.1.2	Katariinan havainnot.....	24
5.1.3	Yhteiset havainnot	24
5.2	Toinen toimintakerta, havainnointi 12.5.2011	25
5.2.1	Teijan havainnot	25
5.2.2	Katariinan havainnot.....	26
5.2.3	Yhteiset havainnot	28
5.3	Kolmas toimintakerta, koko ryhmän yhteinen varjoleikki 13.5.2011	28
5.3.1	Teijan havainnot	29
5.3.2	Katariinan havainnot.....	29
5.3.3	Yhteiset havainnot	30
5.4	Neljäs toimintakerta, laululeikkejä 16.5.2011	30
5.4.1	Teijan havainnot	32
5.4.2	Katariinan havainnot.....	33
5.4.3	Yhteiset havainnot	34
5.5	Viides toimintakerta, laululeikkejä 18.5.2011	35
5.5.1	Teijan havainnot	35
5.5.2	Katariinan havainnot.....	35
5.5.3	Yhteiset havainnot	36
5.6	Kuudes toimintakerta, laululeikit 19.5.2011	37
5.6.1	Teijan havainnot	37
5.6.2	Katariinan havainnot.....	38
5.6.3	Yhteinen havainnointi	38

5.7	Seitsemäs toimintakerta, sadutus 27.5.2011	38
5.7.1	Yhteiset havainnot Maijan saduttamisesta kuvan avulla	39
5.7.2	Yhteiset havainnot Matin saduttamisesta kuvan avulla.....	40
5.8	Kahdeksas toimintakerta, leikkisadutus 30.5.2011	42
5.8.1	Yhteiset havainnot Maijan leikkisadutuksesta.....	42
5.8.2	Yhteiset havainnot Matin leikkisadutuksesta	43
6	Arviointi	44
6.1	Äidin haastattelu	47
6.2	Työntekijän haastattelu	48
6.3	Toimintatuokioiden arviointi	49
6.4	Oman oppimisen ja ammatillisen kasvun arviointi	53
6.5	Opinnäytetyön hyödyn arviointi	54
7	Pohdinta.....	57
	Lähteet	59
	Liitteet.....	Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.
	Liite 1 Tutkimuslupa.....	Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.
	Liite 2 Opinnäytetyösopimus.....	Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.
	Liite 3 Tutkimuslupa lasten vanhemmille....	Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.

1 Johdanto

Sosionomitutkintoomme kuuluva opinnäytetyömme on suunnattu varhaiskasvatukseen, koska haluamme molemmat saada myös lastentarhanopettajan pätevyyden. Yhteinen kiinnostus käytännön arjessa tapahtuvaan toimintaan ja lapsilähtöisyyteen yhdisti molempien intressejä. Halusimme yhdistää osaamisemme, eli Teijan syventävänä olivat lapset ja perheet, Katariinala luovuus osallisuuden vahvistajana. Ajatuksenamme oli oppia niin sanotusti rajojen yli ja osoittaa, että molemmat opintokokonaisuudet ovat tärkeitä, toisiaan tukevia ja niitä voi hyödyntää yhdessä.

Tämän päivän päiväkotimaailma elää jatkuvassa murroksessa. Haluamme tuoda esiin yhden toivottavasti työtä ja arkea helpottavan näkökulman lisääntyvään erityistä tukea tarvitsevien integroitujen lasten parissa tehtävään työhön. Erityistä tukea tarvitsevien lasten tukeminen jo varhaisessa vaiheessa edistää lasten osallisuutta yhteiskuntaan nyt ja tulevaisuudessa. Erityistä tukea tarvitsevasta lapsesta voidaan puhua myös erityislapsena tai e-lapsena.

Työmme pohjautuu pitkälti vuorovaikutukseen ja kahden erityistä tukea tarvitsevan lapsen vuorovaikutuksen tukemiseen. Vuorovaikutus on käsitteenä ja aiheena valtavan laaja ja pyrimme rajaamaan aiheen työmme kannalta oleelliseksi kokonaisuudeksi siten, että lukijalle välittyy aiheesta tarvittava tieto ja syy siihen miksi aihe on tärkeä.

Opinnäytetyön viitekehykseksi olemme valinneet tarkastelun kohteiksi mielestämme oleelliset ja toisiinsa linkittyvät käsitteet ja kokonaisuudet liittyen erityistä tukea tarvitsevien lasten varhaiskasvatukseen sekä vuorovaikutuksen tukemiseen. Toiminnot ja niihin liittyvät teoriat valitsimme ensisijaisesti lasten mielenkiinnon ja heille mielihyvää tuottavan tekemisen pohjalta. Samat toiminnot, liikunta, sadutus ja musiikki, kiinnostavat myös meitä vuorovaikutuksen tukemisen välineinä ja tulemme hyödyntämään saamaamme kokemusta varmasti myös tulevaisuuden työtehtävissä.

Toteutamme opinnäytetyön toimintakerrat toukokuussa. Toiminta ja siihen liittyvä havainnointi koostuvat päiväkodissa tapahtuvasta kahdeksasta erillisestä puolen päivän mittaisesta jaksosta. Kuvaamme toimintaosuudessa jokaisen päivän osalta mielestämme tärkeimmät havainnot.

Käytämme tekaistuja nimiä niin päiväkodin kuin lastenkin osalta, mikä ei vaikuta negatiivisesti tai positiivisesti tuloksiin eikä asialla ole lukijalle merkittävyyttä. Hävitämme kuvat ja videot työn valmistuttua tai heti, kun emme tarvitse niitä enää. Pyrimme työllämme luomaan positiivisen mielikuvan erityistä tukea tarvitsevan lapsen kanssa toimimiseen, jotta eräänlainen ongelmälähtöisyys ja leimaantuneisuus erityislasten osalta vähenisi.

Opinnäytetyömme on projektin omainen toiminnallinen työ, jossa aineisto koostuu puheesta, toiminnasta ja havainnoista. Tavoitteena ei ole tulosten yleistäminen eikä vertailu, koska jokainen lapsi on yksilö. Opinnäytetyön tarkoituksena on osoittaa arjen merkitys erityistä tukea tarvitsevan lapsen vuorovaikutuksen tukemisessa.

2 Opinnäytetyön tavoitteet

Opinnäytetyömme lähtökohtana olivat Teijan harjoittelun kehittämistehtävästä saadut positiiviset kokemukset. Kehittämistehtävän aiheena oli tukea erityistä tukea tarvitsevan lapsen vuorovaikutusta arjen perustoiminnoissa, kuten pukemisessa, ruokailussa ja wc-toiminnoissa. 10 viikon harjoittelun aikana lapsi rohkaistui ja vuorovaikutus aikuisen kanssa lisääntyi. Päiväkodin kasvattajien toive ja harjoittelua ohjanneen koulun opettajan ehdotus jatkaa tehtyä kehittämistyötä antoivat pohjan opinnäytetyölle ja sen tavoitteille.

Ensisijainen tavoitteemme oli tukea kahden erityistä tukea tarvitsevan lapsen vuorovaikutusta päiväkodin arjessa. Halusimme osoittaa toimintamme ja siitä saatujen tulosten avulla, että arjen tukemisella on suuri merkitys lapsen vuorovaikutuksen kehittymiseen. Lapsi oppii ja kehittyy leikin ja jokapäiväisten toimien kautta vertaisryhmässä. Onnistumisen kautta lapsen itsetunto kasvaa ja hän huomaa osaavansa ja selviytyvänsä samoista asioista kuin muutkin. Samalla lapsi rohkaistuu kokeilemaan uusia toimintoja ja osallistumaan ryhmän toimintaan, esimerkiksi yhteiseen leikkiin.

Arvioimme vuorovaikutuksen kehittymistä havaintojemme, kasvattajilta ja muilta ammattilaisilta sekä lapsen vanhemmalta saadun palautteen avulla. Arviointikeinona käytimme oppimispäiväkirjaa, jota molemmat kirjoitimme jokaisen toimintakerran jälkeen. Emme voineet saada lapsilta suullista palautetta, sillä laajan kehityshäiriön vuoksi puheen tuottaminen ja itseilmaisu ovat hankalia molemmille lapsille. Videokuvasimme sadutustuokiot, jotta saimme lisää tukea itse sadutuksen aikana tehtyyn havainnointiin.

Toisena tavoitteenamme oli olla hyödyksi ryhmän kasvattajille ja lapsille. Olimme päiväkodissa jokaisella suunnittelemallamme kerralla puolen päivän ajan. Tämän tavoitteen onnistumista arvioimme kasvattajilta saadulla palautteella sekä omilla havainnoillamme ja siihen liittyvillä keskusteluilla ja pohdinnoilla.

Tavoitteenamme oli myös vähentää mahdollisia ennakkoluuloja liittyen erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa toimimiseen. Tämän tavoitteen onnistumista emme pystyneet konkreettisesti osoittamaan, mutta uskomme toimintakertojemme osoittavan, että ei tarvitse olla erityisasiantuntija voidakseen toimia vuorovaikutuksellisesti erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa.

Yhtenä tavoitteena oli tuoda vanhemman ja työntekijän ääni ja toiveet kuuluviin, mitkä olivat heidän toiveensa erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa tehtävästä työstä. Tätä arvioimme haastattelukysymyksiin saaduilla vastauksilla. Lisäksi oma oppiminen ja ammatillisuuden ke-

hittyminen olivat tärkeitä tavoitteita. Näitä arvioimme itsearvioinnilla sekä keskenämme refleктоimalla.

3 Vuorovaikutus

Opinnäytetyömme yksi peruselementti on vuorovaikutus ja kahden erityistä tukea tarvitsevan lapsen vuorovaikutuksen tukeminen, niin lasten kuin aikuisten kanssa toimimisessa. Vuorovaikutuksella tarkoitetaan keskustelua ja yhdessäoloa. Vuorovaikutus on viestien lähettämistä useilla eri tavoilla. Se on kokemista, tuntemista, kuuntelemista ja puhumista. On tärkeä huomata, että puhekieli on vain yksi osa viestinnän välineistä. Kehon kielellä ja eleillä on suuri merkitys ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Jokaisessa vuorovaikutustilanteessa on mukana koko ihmisen persoona, aistit, tunteet, hermojärjestelmä ja lihakset. (Kontu 2001: 85.)

Varhaiskasvatuksessa ympäristö, toiminta, arjen rutiinit ja etukäteen suunniteltu toiminta tarjoavat runsaasti mahdollisuuksia ja tilaa sekä suunnitellulle että spontaanille vuorovaikutukselle. Taitava kasvattaja osaa käyttää ja hyödyntää kaikkia tilanteita lasten kehittymistä ja vuorovaikutustaitoja edistäen. Hän antaa kommunikoinnin mallin sekä opettaa tavan suhtautua toisiin ihmisiin arvostaen ja hyväksyen. (Korkeamäki 2011: 45.) Silloin kun lapsella on riittävät vuorovaikutustaidot lapsi osaa toimia sosiaalisissa tilanteissa oikealla tavalla, eikä aikuisen tarvitse kuluttaa energiaansa jatkuviin väärinymmärryksiin ja erimielisyyksiin. Samalla aikuinen voi suunnata huomionsa lapsen muihin kehityksellisiin haasteisiin ja lapsen vuorovaikutustaidot kehittyvät siinä samalla. (Aaltonen, Lehtinen, Leppänen, Peltonen, Tarvo, Tuunainen & Viherä-Toivonen 2007: 33.)

Onnistunut vuorovaikutus sisältää useita elementtejä. Lähtökohtana on jatkuvuus ja lapsen kokemus siitä, että häntä hoitavat henkilöt ovat pysyviä. Rutiinit ja samojen asioiden toistuminen luovat turvallisuutta ja auttavat lasta ennakoimaan tulevia tapahtumia. Lapsen viestien oikea lukeminen ja vanhemman sekä kasvattajan sensitiivisyys lapsen tarpeille ovat nekin luomassa pohjaa hyvän vuorovaikutussuhteen syntymiselle. Kosketus ja katsekontakti antavat vuorovaikutukselle väylän jakaa yhteisiä kokemuksia, saada hyväksyntää, ja lisäksi ne luovat iloa sekä turvaa. Kielestä muodostuu vähitellen ajattelun ja kerronnan väline, mutta

lapsi oppii jo varhain ennen kieltä tunnistamaan äänensävyjä ja tunnelman. Lapsen temperamentti ja ennen kaikkea sen hyväksyminen, ovat lähtökohtia hyvälle vuorovaikutussuhteelle. Tähän liittyy läheisesti myös toisen tunteiden tunnistaminen ja niiden jakaminen. (Räihä 2001: 71-74.)

3.1 Varhainen vuorovaikutussuhde

Useiden tutkimusten perusteella on varhainen vuorovaikutussuhde lapsen ja vanhemman välillä noussut keskeiseksi tekijäksi lapsen kehityksessä (Räihä 2001: 71). Varhainen vuorovaikutus on kaikkea lapsen ja hänen vanhempiansa yhdessä kokemista, olemista ja tekemistä lapsen ensimmäisinä elinvuosina. Ollessaan hereillä vauva on lähes koko ajan vuorovaikutuksessa vanhempiansa kanssa. Vuorovaikutus on lapsen viesteihin vastaamista. Samalla se kertoo lapselle, että lapsi on turvassa ja hänestä välitetään ja häntä rakastetaan. Lapsi oppii näin, että omilla teoilla, kuten itkulla, hän voi vaikuttaa toisiin ihmisiin. (Järvinen 2009: 16.)

Järvisen mukaan lapsen psyykkisen kehityksen kivijalka on varhainen vuorovaikutussuhde omaan hoitajaansa. Tämä turvallisuus heijastuu lapsen myöhempään kykyyn solmia luottamuksellisia, pitkäaikaisia ihmissuhteita. (Lapsemme 1/2011.)

3.2 Vuorovaikutus ja kommunikointi

Elina Konnun mukaan vuorovaikutusta voidaan tarkastella kommunikoinnin näkökulmasta, joka ei kuitenkaan tarkoita kielellistä kommunikointia. Pienellä lapsella on ennen kieltä monenlaisia kommunikaatiovälineitä. Lapsen vuorovaikutuksen käsitettä voidaan laajentaa ulottumaan leluihin asti. Vauva tutkii uteliaana tavaroitaan ja alkaa vähitellen hakea huomiota tekemisilleen, jolloin syntyy leikki lapsen ja toisen ihmisen välillä. Tästä alkaa kehittyä vuorottelun ja haetun huomion taito. Lapsen kykyä rakentaa käsitys ympäröivän maailman ilmiöistä, edesauttaa lapsen mahdollisuutta olla aktiivisena oppija sellaisten vanhempien kanssa, joihin hänellä on kehittynyt kestävä ja vahva positiivinen tunnesuhde. Lapsen todellisuus muokkautuu ympäristöltä saadun palautteen mukaan, jonka pohjalta lapsi tekee ratkaisuja miten toimia eri tilanteissa. (Kontu 2008: 110.)

Kontu kirjoittaa, että kahden ihmisen välistä kohtaamista kutsutaan vuorovaikutukseksi. Paradigmat, eli erilaiset mallit säätelevät kohtaamisia. Kyse on siitä, kuinka kaksi ihmistä sopeuttaa toimintansa yhteensopivaksi vuorovaikutukseksi. Tällä on paljon merkitystä kasvatustilanteessa. Kasvattajan tulee tietää lapsen kokemusmaailmaa ja olla tietoinen lapsen tavasta ilmaista tunteita ja tarpeita. Kahden ihmisen kohtaaminen luo perustan kommunikaatiosuhteelle. (Kontu 2008: 111.)

Vuorovaikutustaidot ovat tärkeitä ja niihin kiinnitetään yhä enemmän huomiota. Niitä ei kuitenkaan opita riittävän hyvin itsestään, vaan niiden hallintaa on opetettava ja opeteltava. Päiväkodista on tullut merkittävä vuorovaikutustaitojen harjoituspaikka. Vuorovaikutustaidot lisäävät ja luovat lasten ja aikuisten välillä ystävyyttä, rakentavat yksilön persoonallisuutta sekä lisäävät ryhmien kiinteyttä. (Kauppila 2005: 13.)

Ihmiselle on tärkeää tuntea kuuluvansa johonkin ryhmään. Kuuluminen johonkin luo turvallisuutta ja antaa itseluottamusta. Etenkin lapsen itsetunnon kehittymiselle on omanikäisten ryhmään kuulumisen merkityksellistä. Nykyään suurin osa alle kouluikäisistä lapsista viettää osan ajastaan päivähoitossa, näin ollen kodin ulkopuolisista kasvattajista on tullut vanhempien rinnalle tärkeitä kasvattajia. (Jarasto & Sinervo 1997: 159.)

Psykoanalyytikko Bernen (1972) transaktioanalyysiteorian mukaan itsetunto syntyy toisten ihmisten kanssa käydyssä vuorovaikutuksessa. Ratkaisevinta on lapsen saama arvostus ja suhde muihin ihmisiin. Lapsen käsitys itsestä muodostuu vanhempien ja muiden tärkeiden ihmisten sanallisten ja sanattomien viestien perusteella. Rakentavat, eli positiiviset viestit vahvistavat itsetuntoa, kun taas tuhoavat, eli negatiiviset viestit alentavat sitä. Lapsi peilaa ympäristön antaman palautteen perusteella itseään ja muodostaa näin kuvan itsestään, toisista ihmisistä ja koko maailmasta ympärillään. Myös käyttäytymismallit, ohjeet, kiellot, normit ja asenteet omaksutaan samalla tavalla ja lapsi alkaa toistaa niitä. (Lummelahti 2004: 37.) Aikuisen esimerkki, vihjeet, mallintaminen, selittäminen ja palautteen antaminen vuorovaikutustilanteissa lapsen kanssa ovat tärkeitä lapsen kehityksen kannalta (Vauras & Annevirta 2004: 72).

Psykoanalyytikko Winnicotin peilausteoriassa (1971) on samoja ajatuksia lapsen itsetunnon kehityksessä kuin Bernen transaktioanalyysissä. Winnicotin mukaan lapsi peilaa vanhemmista itseään ja omaksuu vanhempien eri tavoin ilmentämiä asioita. Jos lapsi on poikkeava, eivätkä vanhemmat hyväksy poikkeavuutta, muodostuu lapselle huono kuva itsestä. Vanhemmat viestivät myös tiedostamattaan asioita, jotka lapsi vaistoa. Jos vanhempi ei ole läsnä eikä kommunikoi lapsen kanssa, jää lapsen identiteetti kokonaan syntymättä. Myöskään itsetunto ei kehity normaalisti tällaisessa tapauksessa. Vuorovaikutustaitojen toimivuus on tärkeää lapsen vahvan ja terveen itsetunnon kehittymisen kannalta sekä se, että kotona ja hoitopaikassa noudatetaan turvallista ja samansuuntaista kasvatuskäytäntöä. Lapsen yksilöllisyyden huomioon ottaminen ja kunnioittaminen edellyttävät lapsen tuntemista. Tällöin lapsi voi toimia, leikkiä ja oppia oman kehitystasonsa mukaan. (Lummelahti 2004: 37-39.)

Lapsen käyttäytymiseen vaikuttaa perimä, varhaiset kokemukset ja se, kenen kanssa lapsi on vuorovaikutussuhteissa. Lapsi voi käyttäytyä samassa tilanteessa eri tavalla kotona kuin esimerkiksi päiväkodissa. Kotona lapsi saattaa olla hyvinkin oma-aloitteinen leikin aloittamisessa

muiden kanssa, kun taas päiväkodissa lapsi tarvitsee tähän tukea ja kannustusta. Lapsen käyttäytymistä säätelee näin ollen viralliset ja epäviralliset säännöt. Kotona säännöt voivat olla erilaisia kuin päiväkodissa, mutta mitä yhdenmukaisemmat säännöt ovat, sen helpompi lapsen on sopeutua yhteiskuntaan. (Wahlberg 2004: 87.)

Kognitiivisilla toiminnoilla tarkoitetaan ihmisen tiedonkäsittelytapoja. Näitä toimintoja voivat olla havaitseminen, tarkkaavaisuus, muisti, kieli ja ajattelu. Näihin toimintoihin liittyy läheisesti muut psyykkiset toiminnot, kuten tunteet ja motiivit. Ihmisen tiedonkäsittelyä on tutkittu jo Aristoteleen ajoista. (Kalakoski, Kallio, Laarni, Oksala, Paavilainen & Penttilä 2002: 12-13.) Merkittävä rooli kognitiivisessa oppimisessa ja kielen kehityksessä on ollut kehityspsykologi Jean Piaget’lla (Lyytinen 1995: 106).

Piaget’n mukaan kognitiivinen kehitys on mahdollista ilman kieltä, mutta toisaalta kielen omaksuminen on hyvin kiinteästi yhdistetty yleiseen kognitiiviseen kehitykseen. Aktiivisella vuorovaikutuksella ympäristönsä kanssa lapsi omaksuu ensimmäisen ikävuotensa aikana kognitiivisia taitoja, jotka ovat perustana kielen, mutta myös matemaattiselle sekä loogiselle ajattelulle. Lapsi on aktiivinen oppija, joka itse omista havainnoistaan rakentaa käsityksensä kielestä, että ympäröivästä maailmasta. On huomattava, että tietoa ei voi siirtää tai välittää lapselle pelkän kielen avulla. (Lyytinen 1995: 106.)

Kieli on koko elämämme ajan jatkuvan oppimisen väline. Kielellisten taitojen kehittyminen ei pääty puhumisen oppimiseen, vaan se jatkuu ja kehittyy iän myötä. Varhaislapsuudessa lapsen ja aikuisen kommunikointivälineenä toimii kielen lisäksi myös muut vuorovaikutukselliset keinot, kuten ilmeet, eleet ja kosketukset. Kielen merkitys on jatkuvasti korostunut yhteiskunnassamme ja lasten kielen oppimisen häiriöt ovat merkittävästi lisääntyneet. (Heimo, Launonen & Tykkyläinen 2002: 1-2.)

3.3 Leikki

Leikki on lapselle vuorovaikutuksen väylä, yksi tärkeä tapa kommunikoida. Leikki merkitsee lapselle enemmän kuin työ, lapsi leikkii oppiakseen ja kehittyäkseen. Leikki vahvistaa ja tukee lapsen psyykkistä kehitystä ja siksi leikki yhdessä vuorovaikutuksen kanssa on varhaiskasvatuksen keskeisiä sisältöjä. (Kontu 2001: 84.)

Leikin merkitys lapsen sosiaalisessa kehityksessä on suuri ja leikkiminen on lapselle ominaista. Lapset oppivat leikkiessään toisiltaan, näin ollen vertaisryhmän merkitys on tärkeää (Heinämäki 2004: 149). Leikki on juhlapuheissa saanut arvostusta, mutta silti leikin mahdollisuutta ei hyödynnetä tarpeeksi. Leikin kehittymisen ja ohjauksen näkökulmaa on painotettu varhaiskasvatuksessa ja leikki on nähty oppimisen kohteena, vaikka se on enemmän oppimisen väli-

ne. Myös lapsen minuuden rakentuminen leikin avulla on jäänyt vähemmälle tarkastelulle. Leikki on varhaiskasvatukselle haaste, koska sitä ei voi sijoittaa minkään toiminnan tai otsikon alle suoraan, leikki on koko ajan läsnä lapsen tavassa toimia ja kohdata ympäröivä maailma. (Mikkola & Nivalainen 2010: 53.)

Lasten keskinäinen vuorovaikutus kehittyy ja tapahtuu leikin avulla. Sosiaalisen kehittymisen näkökulma on tuttu ja paljon tutkittu asia, mutta oppimista ei ole pidetty merkityksellisenä. Vallalla on ollut ajatus, että lapsi oppii vuorovaikutuksessa aikuiselta. Uusimpien tutkimusten mukaan vertaisryhmät ovat tärkeitä oppimisen kannalta. (Alasuutari, Hännikäinen, Karila, Nummenmaa & Rasku-Puttonen 2006: 149.) Aikuisten oppiminen ja kehittyminen on myös vartenotettava seikka, johon ei ole paljon kiinnitetty huomiota varhaiskasvatuksen näkökulmasta (Mikkola, & Nivalainen 2010: 7).

Ryhmät ovat tärkeitä lapsen kehitykselle, mutta myös aikuisille, sillä ryhmässä työskenteleminen luo ammatti-identiteettiä (Helenius & Korhonen 2008: 58). Kultapiiskun Päiväkodissa tehtiin esimerkiksi suujumppaharjoituksia yhdessä. Lapsen kanssa ei tarvitse tehdä kuntouttavia asioita kahdestaan (Heinämäki 2004: 149). Terapeutit ja päiväkodin henkilökunta käyttävät paljon samoja materiaaleja lapsen kanssa toimiessa, esimerkiksi lautapelejä ja erilaisia tehtäviä (Heinämäki 2004: 168). Mielestämme molemmilla on kuitenkin oma erityisosaamisalueensa, joka auttaa lasta.

Leikki näyttää lapsen näkökulmasta toisenlaiselta kuin aikuisen. Lapsi ei aseta tietoisesti leikille tavoitteita, eikä toteuta aikuisen tavoittelemia pyrkimyksiä leikissä. Se on itse rakennettua toimintaa, johon on hankittu ainekset ympäröivästä todellisuudesta. Leikin avulla lapsi hankkii kokemusta ja tietoa todellisuudesta, mutta ne ovat eri muodossa kuin aikuisen jäsentynyt tieto. Leikin avulla voi kokea ja ymmärtää erilaisia asioita. Vygotskyn mukaan leikki on kokonaisvaltaista, luovaa ja esteettistä toimintaa, joka vaikuttaa merkittävästi lapsen kehitykseen. (Helenius & Korhonen 2008: 100-101.)

Aikuisen läsnäolo ja ohjaus on merkityksellistä lapsen leikille, se kannustaa lapsia pitkäjänteisempään leikkiin. Aikuinen pystyy osallistumisellaan rohkaisemaan arkoja ja syrjäanvetäytyviä lapsia liittymään leikkiin ja toimimaan siinä tasavertaisina muiden lasten kanssa. (Mikkola & Nivalainen 2010: 53-54.)

Aikuisen tuki lapsen sosiaalisten taitojen opettamisessa on tiedostamatonta, jos lapsen kehitys on sujunut tavanomaisesti ja elinympäristö on ollut normaali. Erityistä tukea tarvitsevan lapsen kohdalla aikuisen täytyy olla perehtynyt leikin normaaliin kehitykseen ja hänen on osattava analysoida lapsen leikkiä. Leikkitilanteessa on luonnollista tukea lapsen vuorovaikutusta. (Kontu & Suhonen 2008: 113-114.)

4 Varhaiskasvatus

Opinnäytetyömme toiminnallinen osuus toteutettiin tyypillisessä lasten varhaiskasvatusympäristössä, päivähoidossa. Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan pienten lasten eri elämänpiireissä tapahtuvaa vuorovaikutuksellista kasvatusta, jonka tarkoituksena on edistää lasten kasvua, oppimista ja ennen kaikkea tasapainoista kehitystä. Vuorovaikutuksessa korostuu vanhempien ja muiden kasvattajien tasa-arvoinen yhteistyö, kasvatuskumppanuus. Lähtökohtana on lapsi ja hänen tarpeensa. (Stakes 2005: 13.)

Jotta varhaiskasvatus säilyisi laadukkaana, tarvitaan ammattitaitoista henkilökuntaa. Kaikilla varhaiskasvatuksen parissa työskentelevillä tulisi olla vahva ammatillinen osaaminen, tietous, ja mahdollisuus, sekä halua itsensä kehittämiseen. Päivähoito on yksi keskeinen varhaiskasvatuksen järjestäjä. (Stakes 2005: 13.)

Liimolan mukaan varhaiskasvatuksen laadulla on suuri merkitys syrjäytymisen ehkäisyssä. Samassa yhteydessä kerrotaan Jouko Kajanojan tutkineen päivähoidon taloutta ja syrjäytymistä. Kajanojan tutkimuksensa todetaan varhaiskasvatuksen olevan hyvä väylä puuttua syrjäytymiseen jo siinä vaiheessa, kun ongelmat eivät ole kovin suuria. Erilaiset tunne- ja käytöshäiriöt sekä kehityshäiriöt muotoutuvat varhain ja niihin on helpompi tarttua varhaisessa vaiheessa, vielä ennen lapsen kouluikää. Raha vetoaa päättäjiin ja Kajanojan mukaan syrjäytynyt nuori maksaa yhteiskunnalle satoja tuhansia. Lapsen tukeminen erilaisine terapioineen ja tukimuotoineen maksaa vain muutamia tuhansia, joten säästöt olisivat merkittäviä, jos jo varhaiskasvatuksessa puututaan lapsen ongelmiin. (Lastentarha 1/2010.)

4.1 Kasvatuskumppanuus

Valtakunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa, Vasussa, kasvatuskumppanuus määritellään vanhempien ja henkilöstön väliseksi yhteistyöksi. Yhteistyö vanhempien ja henkilöstön välillä on tasaveroista vuorovaikutusta, jossa molempien tiedot lapsesta yhdistyvät ja tukevat lapsen hyvää kasvua ja kehitystä. Vanhemmilla on kuitenkin aina ensisijainen kasvatusturvastuu. (Kaskela & Kekkonen 2006: 17.)

Kasvatuskumppanuuden tavoitteena on, että lapsi tulee nähdyksi, kuulluksi ja ymmärretyksi kokonaisvaltaisesti. Lapsen etu ja tarpeet ovat ensisijaisia lähtökohtia kasvatuskumppanuudelle. Lapsen toimien ja tarpeiden havainnointi ovat keskeisessä asemassa. Merkityksellistä on, miten havainnoituihin asioihin tartutaan, sekä sillä mitä ja miten lapselle puhutaan. (Kaskela & Kekkonen 2006: 17.)

Kasvatuskumppanuuden merkitys perheen ja varhaiskasvattajien välillä auttaa tunnistamaan myös mahdollisia lapsen erityisen tuen tarpeita. Yhdessä vanhempien kanssa etsitään sopivat toimintatavat lapsen tukemiseksi. Tavoitteena on, että molemminpuoliseen kunnioitukseen, kuunteluun ja luottamukseen perustuvassa suhteessa, niin työntekijä kuin vanhempi, voi ilmaista mahdollisen huolensa lapsesta. Ristiriitatilanteita voi syntyä, mutta niidenkin aikana olisi hyvä säilyttää myönteinen ilmapiiri ja korostaa lapsen etua sekä tarpeita. (Kaskela & Kekkonen 2006: 18.)

4.2 Perhelähtöisyys

Kasvatuskumppanuuteen liittyy läheisesti perhelähtöisyys. Ekokulttuurisen perhelähtöisen toimintamallin tavoitteena on, että perhe selviytyy arkielämän vaatimuksista. Tämä on edellytyksenä lapsen myönteiselle kehitykselle ja hyvinvoinnille. Perhelähtöisyyden toiminnan ulottuvuudet voidaan jakaa neljään osaan. (Määttä & Rantala 2009: 170.)

Tiedon ja vastuun jakaminen on lähtökohta perhelähtöisyydelle ja sen pitäisi tapahtua perheen sekä kasvattajien välillä joustavasti ja luontevasti. Perheille pitäisi osata kertoa erityislapsia koskevista eri palvelumahdollisuuksista ja tämä on nähty puutteena esimerkiksi juuri päivähoidossa. Vanhemmat toivovat tietoa lapsen diagnoosin merkityksestä ja siitä miten omaa lasta voisi auttaa. (Määttä & Rantala 2009: 172-173.)

Toisena lähtökohtana on koko perheen hyvinvoinnin huomioiminen. Tämän koemme itse erityisen haastavana päivähoidossa. Vanhempia pitäisi osata rohkaista ja kannustaa puhumaan tunteistaan ja mahdollisista huolistaan. Erityisesti erityistä tukea tarvitsevien lasten vanhemmilla voi olla pelkoja omasta osaamisestaan ja jaksamisestaan, jolloin tukemisen merkitys korostuu entisestään. (Määttä & Rantala 2009: 174.)

Perheen asiantuntijuuden tiedostaminen ja kunnioittaminen ovat hyvän perhelähtöisyyden toiminnan lähtökohtia. Tämän lisäksi vanhempia pitäisi rohkaista antamaan palautetta päivähoidon toiminnan suhteen. (Määttä & Rantala 2009: 177.) Kokemuksemme mukaan monissa päiväkodeissa tehdäänkin nykyään erilaisia palautekyselyjä, mutta palautetta voisi ja pitäisi pyytää enemmän, myös suullisesti. Vanhemmilla saattaa olla todella hyviä ideoita toiminnan kehittämiseen, ideat pitäisi vain saada mukaan käytäntöön.

Neljäs lähtökohta on, että vanhempien mielipiteitä oikeasti kuullaan, pelkkä kuunteleminen ei auta. Vanhemmilta pitäisi kysyä, mitä he odottavat kasvattajien tekemältä työltä ja miten yhdessä voitaisiin auttaa lasta saavuttamaan hänelle asetetut tavoitteet. Erityistä tukea tarvitsevien lasten kohdalla on kysyttävä lapsen vanhemmilta millaiseen erityisryhmään he lapsensa haluaisivat, mutta samalla huomioitava lapsen tarpeet ja etu. (Määttä & Rantala 2009: 179-180.)

4.3 Lapsilähtöisyys

Yhteistyö lapsen elämässä vaikuttavien ja hänelle tärkeiden ihmisten kanssa on kasvatuksen avainsana. Päivähoidossa yhteistyön edellytykset rakentuvat aikuisten toiminnasta. Aikuisen pitää tiedostaa asenteensa ja odotuksensa, joiden perusteella hän arvioi lapsen käyttäytymistä ja kasvua, sekä muokata ne lapsilähtöisiksi. Arvioinnin tulee lähteä lapsen kasvun vaatimuksista, ei aikuisen määrittelemistä vaatimuksista. (Hujala, Puroila, Parrila & Nivala 2007: 28-29.)

Lastentarhanopettajienliitto on aina ollut lasten puolestapuhuja. Etenkin Lapsen oikeuksien juhluvuonna he korostivat, kuinka tärkeitä asioita lapsen äänen kuuleminen ja lapsen osallisuus yhteiskunnassa ovat. Lapsen osallisuuden toteutuminen onnistuu parhaiten joka päivässä arjessa, kuten päiväkodissa, eikä se vaadi mitään erikoisia yhteistyömuotoja. Riittää, että aikuisia on tarpeeksi, jolloin lapsi tulee kuulluksi ja hänen kanssaan on aikaa keskustella. (Lastentarha 1/2010.)

Monialainen yhteistyö ja kasvatusröolin laaja-alaisempi korostaminen ei sulje pois yksilöllistä lapsen kasvatusta. Tarkoitus on saada vuorovaikutus toimimaan harmonisella tavalla, pyrkiä toimintaan, jossa lapsella on hyvä olla. Se onnistuu lapsen omien voimavarojen ja kykyjen löytämisellä. (Hujala ym. 2007: 29.)

Päivähoidon yksi tehtävä on tukea vanhemmuutta. Varhaiskasvatuskeskustelut ovat tilanteita, joissa lapsen kehityksestä, oppimisesta ja aikuisten omista näkemyksistä kyseisiin asioihin voi puhua avoimesti. Ajatus vanhempien roolista lastensa parhaina asiantuntijoina on vahvistunut viime vuosina. Ammatillaiset tarvitsevat vanhempien tietoa työnsä tueksi. Hyvin toimiva kasvatuskumppanuus luo lapselle turvallista jatkuvuutta päivähoidon ja kodin välillä. (Mikkola & Nivalainen 2009: 12.)

4.4 Erityiskasvatus

Erityiskasvatuksen taustalla ovat näkemykset kasvatettavien erilaisuudesta. Keskeisiä termejä ovat vammaisuus ja poikkeavuus. Vammaisuus termillä tarkoitetaan tilaa, joka jollakin tavalla rajoittaa ihmisen toimintaa tai vaikeuttaa esimerkiksi oppimista. (Moberg & Vehmas 2009: 49.) Olemme huomanneet, että vammaisuus käsitetään usein ulospäin näkyvänä vammaana ja termillä vammainen on ollut pitkään negatiivinen kaiku. Mielestämme vammaisuus tai erityisyys pitäisi osata ajatella mahdollisuutena saada apua ja tukea, joka helpottaa arkea ja auttaa lasta.

Erityiskasvatusta päivähoidossa voidaan tarkastella monen eri toimijan näkökulmasta. Lapsilähtöisellä tarkastelulla tarkoitetaan toimintaa yksittäisen lapsen kautta, missä korostuu lapsilähtöisyys, lapsen oikeudet ja tasa-arvo. Perhelähtöisessä ajattelussa on tavoitteena yhteistyö perheiden kanssa (kasvatuskumppanuus), ja ongelmat perheissä saattavat olla yksi syy lapsen erityisen tuen tarpeeseen. Organisaatiolähtöisyyttä korostavassa ajattelutavassa erityistarve jää huomiotta ja organisaation sujuva toiminta on etusijalla. Yhteiskuntalähtöisessä ajattelussa lapseen kohdistuvat vaatimukset ovat kasvaneet, taustalla yhteiskunnan murros ja kiireinen elämänrytmi. (Heinämäki 2004: 101.)

Erityispäivähoitoon kohdistuu monia odotuksia. Lapsen oikeudet on turvattava, lasta pitää kohdella tasa-arvoisesti ja hänet pitää saattaa tasa-arvoiseksi toimijaksi toisten lasten kanssa. Lapsen oppimista pitää vahvistaa sekä hänelle tulee järjestää kuntoutusta. Lisäksi on tärkeää tukea koko perhettä. Kuitenkaan erityispäivähoidon roolia ei ole tarkasti määritelty kunnallisten palvelujen kentässä. Ei myöskään ole keskusteltu tehtävistä, joita erityispäivähoidolta odotetaan toteutettavaksi. Helposti saattaa käydä niin, että päivähoito nähdään vain lääketieteellisen kuntoutuksen toteuttajana, vaikka se on vain yksi osa lapsen kokonaisvaltaista kuntouttamista, ja usein muun palvelun tuottajan järjestämää. (Heinämäki 2004: 137-138.)

Erityispedagogiikka eli erityiskasvatus on sekoitus kasvatustieteitä, psykologiaa, mutta myös lääketiedettä. Yleisen oppivelvollisuuden alettua huomattiin kouluissa hyvin pian, että tarvitaan keinoja ja tietoja oppilaan opettamiseksi, joka ei opi asioita samoin menetelmin tai samassa ajassa kuin muut oppilaat. Tutkimustiedon etsiminen oli iso askel ja merkki siitä, että haluttiin sitoutua erilaisten lasten opettamiseen. (Kivirauma 2009: 13-14.)

Lasten ongelmat ja perheiden palveluntarpeet ovat muuttuneet selvästi muutaman vuosikymmenen aikana. Vahvimmin esille ovat nousseet sosiaalisemotionaaliset häiriöt, vaikeat kielellisen kehityksen ja vuorovaikutuksen ongelmat, sekä perheiden kasvatuksellisen tuen tarve. Kun lapsen tuen tarve on arvioitu, mietitään käytettävissä olevia palveluita ja tuen

järjestämistä. Ratkaisuihin voi vaikuttaa kunnan taloudellinen tilanne ja säästötoimet. Kuitenkin se mitä pidetään tärkeänä, pyritään toteuttamaan. (Heinämäki 2004: 16, 20.)

Moniammatillinen yhteistyö on tärkeää silloin, kun mietitään millaista erityistä hoitoa, kasvatusta, opetusta ja kuntoutusta lapsi tarvitsee. Eri tehtävissä toimivilla ihmisillä on luonnollisesti erilaiset näkökulmat ja mielipiteet lapsen erityisen tuen tarpeesta. Tarkastelunäkökulmien moninaisuus osoittaa sen, kuinka monitahoinen ilmiö erityispäivähoito on kunnallisessa toiminnassa. (Heinämäki 2004: 96.)

Perheen ongelmien ja yhteiskunnallisen tilanteen on katsottu olevan yhteydessä erityispäivähoidon tarpeen kasvuun. Perheen ongelmalle on vaikea löytää nimi, ja päivähoidon asiantuntemus keskittyy varhaiskasvatukseen. Perheen ongelmat vaikuttavat lapsen kehitykseen. Lääketieteellistä luokittelua etsitään, jotta lapsi saadaan tuen piiriin. Heinämäen teoksessa viitataan Tauriaisen ”Kohti yleistä laatua” - tutkimukseen, jonka mukaan diagnosoinnin voi tehdä lääketieteellisen-, pedagogisen- tai sosiaalisen selitysmallin mukaan. (Heinämäki 2004: 117, 118.)

Lääketieteellisessä selitysmallissa diagnosointi tehdään lapsen yksilöllisten ja normaalista poikkeavien ominaisuuksien perusteella. Siinä kuntoutustoimenpiteet kohdistetaan lapseen. Pedagogisessa selitysmallissa nähdään lapsi ja hänen ympäristönsä vuorovaikutussuhteessa, jossa lapsen tarpeet ja ympäristön aikuisten mahdollisuudet vastata niihin, eivät ole tasapainossa. Sosiaalinen selitysmalli tarkastelee yhteisön ihmiseen kohdistuvia odotuksia ja tulkintoja, joiden perusteella voidaan yksilö määritellä poikkeavaksi. Tässä tutkimuksessa käsiteltiin yleisellä tasolla perheiden vuorovaikutussuhteita, joiden nähtiin olevan syynä lasten kielellisiin ongelmiin ja häiriökäyttäytymiseen. Lastentarhanopettajat pohtivat, voisiko syynä olla esimerkiksi liian suuret lapsiryhmät. (Heinämäki 2004: 117, 118.)

4.5 Erityinen tuki varhaiskasvatuksessa ja arjen merkitys kuntoutuksessa

Erityispäivähoidon määrittely on usein vaikeaa. Lainsäädännössä ei määritellä millainen lapsi on erityisen hoidon ja kasvatuksen tarpeessa. Onko erityislapsen päivähoito erityispäivähoitoa vai ei? Mikä siitä tekee erityistä? Toisaalta erityislapsi on sellainen, jolla on asiantuntijan lausunto, toisaalta tukea järjestetään päivähoidossa lapsen tarpeiden mukaan ilman lausuntoa. Ellei lapsella ole esimerkiksi puhe- tai toimintaterapiaa, saattaa työntekijöiden mielessä erityisen hoidon ja kasvatuksen saamisen raja hämärtyä. Lapsi, jolla ei ole lausuntoa, ei saa kuntoutussuunnitelmaa tai avustajaa. Tällöin lapsi jää henkilökunnan jaksamisen varaan. (Heinämäki 2004: 102-103.) Meidän opinnäytetyömme lapsilla on molemmilla asiantuntijan lausunto ja kuntoutussuunnitelma.

Muuttuuko lapsen arki lausunnon saamisen jälkeen? Heinämäen tutkimuksessa ”Erityisesti päivähoitossa” havaittiin, että lausunnon merkitys lapsen arjessa korostui, jos suositeltujen toimenpiteiden toteutukseen osallistui mahdollisimman monta asiantuntijatahoa. Päivähoito on riippuvainen terveyspalveluiden kautta saamistaan tukitoimista. Näiden tukitoimien kautta ovat muotoutuneet päivähoidon omat toimintamallit. Subjektiiivinen päivähoito takaa hoitopaikan jokaiselle, mutta lausuntoa käytetään yhteiskunnan varojen käytön ohjaamiseen. Resurssien jaon perusteeksi halutaan virallisia psykologisia ja lääketieteellisiä lausuntoja, opettajien ja vanhempien arviot eivät riitä erityispalveluiden saamiseen. (Heinämäki 2004: 107, 209.)

Päivähoidon tarjoama erityiskasvatus on tänä päivänä useammin tavallisessa lapsiryhmässä tapahtuvaa toimintaa ja erityistä tukea tarvitsevan lapsen läsnäolo ryhmässä tavallista arkea. Erityisen tuen järjestäminen ja lapsen tuen tarpeiden huomiointi ei siis tarkoita sitä, että lapsen erityisyys olisi koko ajan esillä ja huomion kohteena ryhmän toiminnassa. Erityisyys on osa tämän päivän arkea, eikä lapsen tarvitsemaa tuen tarvetta tai kuntoutusta voi erottaa ryhmän toiminnasta erilliseksi toiminnaksi. (Heinämäki 2004: 49.) Kuitenkin esimerkiksi erityislastentarhanopettajia ei ole vielä tarpeeksi ja konsultoivia lastentarhanopettajia on vaikea tavoittaa (Heinämäki 2004: 9,16).

Jokaiselle lapselle (alle esikouluikäiselle), jonka erityisen tuen tarve on tunnistettu ja tarpeet määritetty, tehdään yhdessä vanhempien kanssa lapsikohtainen suunnitelma, LAKSU (Vantaan kaupunki 2011). LAKSUN tekemiseen voivat osallistua myös varhaiskasvatuspaikassa kuntouttavia tukitoimia antavat terapeutit, kuten puheterapeutti. Lapsen kehitystä sekä edistymistä arvioidaan ja seurataan säännöllisesti ja LAKSUA voidaan päivittää useamman kerran vuodessa (yleensä kaksi kertaa), tarpeen mukaan. (Vantaan kaupunki 2011.)

Päivähoidon kasvatuskomitean mietinnössä kerrotaan, että päivähoitossa hyvän perushoidon toteuttamisen perusta on päivärytmi. Se tuo lapselle säännöllisyyttä, selkeyttä, turvallisuuden tunnetta ja poistaa turhan odottelun. Kun päivärytmiä laaditaan, tulee ottaa huomioon, että lapset eivät rasitu liikaa psyykkisesti ja fyysisesti. Päivärytmi muotoutuu lapsen yksilöllisten tarpeiden, iän ja kehitystason mukaan. (Helenius & Korhonen 2008: 70.)

Kuten kaikkien lasten, myös erityistä tukea tarvitsevien lasten kehityksen peruseruspilarina ovat arjen erilaiset toimintatilanteet, joita koti ja päivähoito tarjoavat lapselle. Tämä ajatus vastaa Kallion (2006) näkemystä lapsuuden jokapäiväisestä toteutumisesta, ilman että lapsuus olisi jokin tiettyyn kontekstiin sidottu käyttäytymismalli. Voidaan puhua ekokulttuurisesta näkemyksestä lapsen kehityksestä, jossa lapsen arjen toimintatilanteet ovat olennainen osa jokaisen lapsen kehitysympäristöä. Ekokulttuurisuus korostaa sitä, että kaikki lapsiperheet

nähdään tavallisina lapsiperheinä, ei esimerkiksi vammaisen lapsen perheenä. (Määttä & Rantala 2010: 53-54.)

Ekokulttuurisen teorian lapsitulkinnan oppi-isä on kehityspsykologi Vygotsky ja hänen näkemysensä lapsen kehityksestä. Hän tulkitsee kehityksen ja oppimisen enemmän sosiaalisesti ja kulttuuriseksi ilmiöksi, ei vain yksilölliseksi. Vygotskyn mukaan vanhempien ja muiden kasvattajien keskeinen tehtävä on olla lapsen kehityksen ja oppimisen tukena. Vygotsky on kehittänyt teorian, josta voidaan puhua sekä kehitys-, että oppimisteorianana. Ensimmäinen osa lapsen kehityksellistä prosessia on osallistuva omaksuminen, jossa lapsen aktiivinen osallistuminen on sinällään jo prosessi, joka auttaa lasta kartuttamaan ymmärrystään. Toinen osa on ohjattu osallistuminen, joka sisältää lapsen osallistumista tukevia prosesseja. Lasten ohjauksessa käytetään kielellisiä, mutta myös ei kielellisiä vihjeitä ja malleja. Ohjaus on jatkuva prosessi, jota tapahtuu kaikissa tilanteissa. (Määttä & Rantala 2010: 54-55.)

5 Toiminta

Toteutimme opinnäytetyömme ”Kultapiiskun” päiväkodin pienryhmässä, jossa on erityistä tukea tarvitsevia erityislapsia. Toteutusympäristönä on lapsille tuttu päiväkotikoti, jonka tiloissa toimimme, niin sisällä kuin ulkonakin. Aloitimme työmme kahden valitsemamme erityistä tukea tarvitsevan lapsen, Matin ja Maijan, havainnoinnilla arkisissa tilanteissa, kuten leikissä. Näin Katariina, jolle lapset eivät ole tuttuja, saa rauhassa tutustua lapsiin ja päiväkodin toimintaan ennen varsinaisia ohjaustilanteita.

Matilla on todettu puheen- ja kielenkehityksen erityisvaikeus, sekä monimuotoinen kehityshäiriö, johon liittyy muun muassa keskittymisvaikeutta ja vaikeuksia hienomotorissa taidoissa. Karkeamotorisesti Matti on taitava, ketterä ja liikunnallinen lapsi. Matti nauttii liikkumisesta ja tämän vuoksi valitsimmekin liikunnan yhdeksi toimintamuodoksi vuorovaikutuksen tukemisessa.

Kielenkehityksen tukemiseksi vuorovaikutuksessa otimme mukaan ryhmässä yleisesti arjessa käytettävät kuvat. Niiden avulla Matin olikin helpompi hahmottaa toimintaa ja tapahtumien järjestystä. Tutkimuspapereissa todettiin, että Matti nauttii musiikillisesta vuorovaikutuksesta ja sen tuottamasta onnistumisen kokemuksesta, joten hyödynsimme liikunnan ohella musiikkia ja soittamista toimintamuotoina. Vuoron odottaminen ja keskittyminen ovat Matille vaikeita taitoja, joten harjoittelimme tuokioissamme näitä taitoja.

Toinen opinnäytetyöhömme osallistuvista lapsista oli Maija. Hänellä on todettu kokonaiskehityksessä huomattavaa viivästymistä ja vaikeutta erilaissa toiminnoissa. Taidoiltaan hän on

noin kaksi vuotta ikäisiään jäljessä. Maija heijaa itseään ja haastavissa tilanteissa lyö itseään päähän. Maija tarvitsee aikuisen tukea ja ohjausta erittäin paljon. Luonteeltaan hän on iloinen, veikeä ja positiivinen. Maija haluaa osallistua toimintaan ja on kiinnostunut vuorovaikutuksesta toisten kanssa. Hän ilmaisee tahtoaan rohkeasti, tulee lähelle ja hakee katsekontaktia. Maija puhuu 3-4 sanan lauseita. Maija tarvitsee tukea aloitteiden ilmaisuun, vuorovaikutukseen ja yhteisleikkiin. Lapsen kehityksen kannalta tärkeitä tavoitteita ovat uusien asioiden kokeileminen ja siedätys niihin, myös karkeamotoriikka on osa-alue, jossa hän tarvitsee apua jäykistelyn vuoksi.

Matti ja Maija käyvät puhe- ja toimintaterapiassa. Maijan kanssa käytetään päivittäin tukiviittomia, sanoittamista ja mallittamista, Matin kanssa osittain. He käyvät muiden erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa kehontuntemus, kontakti ja kommunikaatiokerhoa, eli KKK - kerhoa, joka on päiväkodissa järjestettävää kuntouttavaa toimintaa. Moniammatillisen työryhmän mukaan parasta kuntoutusta on arki ja sen normaalitoiminnot, joissa tehdään kuntouttavia hetkiä tietoisesti.

Saimme päiväkodissa ryhmän kalenterin vapaaseen käyttöömme, josta valitsimme meille sopivat ajat. Kalenterista näimme myös mitä kaikkea ryhmällä, ja lapsilla yksittäin, oli toukokuun aikana. Matilla ja Maijalla oli molemmilla toiminta- ja puheterapiaa, joiden lisäksi Maijalla oli sairaalajakso saman kuun aikana. Otimme toiminnoissamme huomioon myös ryhmän normaalista toiminnasta poikkeavat ajat, esimerkiksi koko talon palaverit ja toisen ryhmän lapsien valvonnan. Vanhempien kanssa sovimme, että lapset olisivat viimeistään klo 9 paikalla, jotta ehtisimme pitää tuokiot ennen ulkoilua.

5.1 Ensimmäinen toimintakerta, havainnointi 11.5.2011

Toimintakerran tavoitteena oli havainnoida Mattia ja Maijaa, tutustuttaa Katariina lapsiin ja auttaa heitä, sekä koko ryhmän lapsia perustoiminnoissa. Halusimme huomioida koko ryhmän lapset ja kaiken vuorovaikutuksen, joka kohdistuu Mattiin ja Maijaan. Matin ja Maijan havainnointi oli kuitenkin päätavoitteemme. Tavoitteenamme oli myös rakentaa luottamuksellista ja lapsilähtöistä suhdetta lapseen ja rakentaa alkuhavaintojemme perusteella toimintatuokiomme lapsille sopiviksi ja hyödyllisiksi. Toimintakerran lopuksi kirjoitimme oppimispäiväkirjaa sekä keskustelimme havainnoistamme.

Vuorovaikutuksen havainnoissa on kiinnitettävä huomiota useisiin seikkoihin. Ensin on mietittävä mitä havainnoidaan ja millaisissa tilanteissa. Vuorovaikutusta on hyvä havainnoida sekä aikuisten, että lasten välisessä kanssakäymisessä. Perustoiminnot ovat yksi hyvä havainnointi-

kohde, koska ne ovat päivästä toiseen toistuvia ja lapselle tuttuja. Lapselle kehityksellisesti haasteelliset tilanteet ovat myös oiva havainnointikohde. (Aaltonen, Lehtinen, Leppänen, Peltonen, Tarvo, Tuunainen & Viherä-Toivonen 2008: 44.)

Havainnoidessa on hyvä katsoa hakeeko lapsi kontaktia toisiin ihmisiin ja millä tavalla. Toinen tärkeä seikka on huomioida miten lapsi vastaa muiden kontaktin ottoon ja miten kuuntelee muita. Ristiriitatilanteet, lapsen rajoittaminen ja avun vastaanottaminen ovat nekin hyviä havainnointikohteita. Lapsen käyttäytymistyylit vaihtelevat aikuisen kanssa vuorovaikutuksessa ollessa ja aikuinen voi tahtomattaan joko vahvistaa tai sammuttaa näitä käsityksiä. (Aaltonen ym. 2008: 44.)

5.1.1 Teijan havainnot

Pääsimme vihdoinkin aloittamaan toimintamme lasten kanssa 11.5. Odotin ensimmäistä kertaa innolla, mutta myös jännittyneenä, koska edellisestä tapaamisestamme oli jo aikaa. Mietin, että suhtautuvatko lapset minuun yhtä luontevasti ja luottavaisesti kuin harjoitteluaikana, vai vierastavatko minua. Pieni pettymys oli, kun toinen lapsista, Maija oli sairaana, eikä ollut paikalla. Matti sen sijaan tuli paikalle ja heti minut nähdessään tuli tiukasti halaamaan minua, kuin emme olisi ”erossa” olleetkaan. Luottamus minuun oli tallella ja se tuntui mukavalta.

Otollinen tilanne vuorovaikutuksen tukemiseen ja tunteiden sanoittamiseen tuli ulkona, kun Matti huomasi toisen lapsen itkun ja mielipahan. Matti tuli kysymään, että mikä Liisaa harmittaa. Kehuin Mattia, että oli huomannut Liisan mielipahan, ja pyysin häntä kysymään itse Liisalta mikä Liisaa harmittaa. Pyysin myös, että Matti voisi pyytää Liisaa mukaansa leikkimään. Matti yritti, mutta Liisa ei reagoinut lohdutukseen, eikä leikkiin pyytämiseen mitenkään. Tämä ärsytti Matti suunnattomasti ja hän lähti omiin touhuihinsa. Sanoin Matille, että hienosti yritit lohduttaa Liisaa, mutta nyt Liisaa harmitti niin paljon, ettei hän halunnut leikkimään.

Pihalla Matilla on selvät rutiinit, joita hän haluaa noudattaa. Ensin hän haluaa leikkiä yksinään ja sitten jonkun ajan kuluttua haluaa kaveriseuraa. Matin keskittymiskyky on vasta kehittyvässä ja esimerkiksi oman vuoron odottaminen on vaikeaa. Tämä tuli ilmi, kun Matin olisi pitänyt jonossa odottaa vuoroaan sisälle pääsemiseksi. Matti hermostui ja löi toista lasta. Tästä häntä toruttiin ja Matti joutui pyytämään anteeksi. Edelleen, kuten aiemminkin, tulee Matille torumisesta itku ja ikävä äitiä. Pettymyksen sietämisessä Matti tarvitsee paljon aikuisen tukea ja tunteiden sanoitusta.

5.1.2 Katariinan havainnot

Maanantaiaamu 11.5. oli jännittävä. Olin menossa havainnoimaan opinnäytetyöhön osallistuvia lapsia heidän päiväkotiryhmäänsä. Tiesin, että lapset ovat erityislapsi - statuksella, joka lisäsi jännitystäni. Jostain syystä kuvittelin, että he eivät osaa kunnolla puhua, tai että toinen ei puhu lainkaan, joka tietysti lisäisi kommunikoinnin ja vuorovaikutuksen haasteellisuutta.

Saavuimme yhdessä Teijan kanssa päiväkodille, jossa lapset ja aikuiset ottivat meidät iloiten vastaan, etenkin Teijan, joka oli heille tuttu. Huomasin, että olin jännittänyt aivan turhaan. Toinen lapsista ei ollut paikalla, joten pystyin keskittymään kunnolla yhteen lapseen, eli Mattiin, ja touhuamaan hänen kanssaan. Mattia oli helppo lähestyä ja kontaktin saaminen oli myös helppoa. Olin kuvitellut alun olevan paljon vaikeampaa.

5.1.3 Yhteiset havainnot

Totesimme molemmat, että Matti selvästi nautti saamastaan kahden aikuisen huomiosta. Hän keskittyi myös selvästi kertomaan asioita ja haki kontaktia. Havaitsimme molemmat, että Matti alkoi jossain vaiheessa kiroilla ja rehvastella ryhmässä olevalle lapselle. Me, eivätkä kasvattajat puuttuneet kiroiluun mitenkään, jolloin kiroilu loppui lyhyeen. Matti hakee joskus huomiota epäsopivalla käytöksellä, mutta lopettaa toiminnan, kun ei saa haluamaansa huomiota sitä kautta.

Matti keksi hakata pienellä kivellä isompaa kiveä, jonka seurauksena syntyi tulen hajua muistuttavaa tuoksua. Tästä Matti innostui ja pyysi ensin meitä katsomaan. Menimme ja haistelimme kiveä ja pyysimme sitten Matti kutsumaan lähellä leikkiviä ryhmän lapsia paikalle. Ensin Matti pyysi niin hiljaa, ettei kukaan kuullut, joten kehotimme häntä pyytämään uudelleen. Matti ei olisi halunnut toistaa asiaa, mutta kannustimme ja rohkaisimme häntä kysymään uudelleen. Näin saimme tuettua Matin vuorovaikutusta toisten lasten kanssa. Lapset tulivat Matin luo ihmettelemään tulen hajua. Näki miten Matti nautti siitä, että hän oli keksinyt jotakin mikä kiinnosti muita lapsia.

Emme olleet etukäteen ajatelleet, mitä tekisimme, jos toinen lapsista olisi poissa. Maijan poissaolo oli tietysti harmittava asia, mutta toisaalta saimme sitten täysipainoisesti keskittyä Mattiin. Pohdimme, että yksi poissaolo ei vielä kovin haitallisesti vaikuttaisi työhömmme, mutta jos lisää poissaoloja tulisi, pitäisi sitten miettiä esimerkiksi toimintakertojen lisäämistä.

5.2 Toinen toimintakerta, havainnointi 12.5.2011

Toisella toimintakerralla olivat molemmat lapset paikalla ja jatkoimme havainnointia. Tämän kerran jälkeen oli tarkoituksena suunnitella varsinaisten toimintakertojen sisältö tavoitteellisesti. Havainnointi oli merkityksellistä toiminnan suunnittelun kannalta ja saimme kartoitettua lasten kiinnostuksen kohteita.

Havainnointia tarvitaan, jotta aikuinen oppisi ymmärtämään lasta ja hänen tarpeitaan. Lasta on tärkeä havainnoida eri tilanteissa, sillä lapsi ilmaisee itseään puhumalla, liikkumalla, tunteita näyttämällä ja vuorovaikutuksella ympäristönsä kanssa. Havainnointi vaatii aikuiselta aitoa läsnäoloa, keskittymistä tilanteeseen, ihmettelyä ja kysymyksiä. (Aaltonen, Lehtinen, Leppänen, Peltonen, Tarvo, Tuunainen & Viherä-Toivonen 2008: 44.)

Havainnointia on tehty päivähoidossa jo kauan. Sitä ei kuitenkaan ole osattu hyödyntää tarpeeksi ja havaintojen tekeminen on korostunut silloin, kun lapsella oli erityisiä ongelmia. Tänä päivänä havainnointi ja siihen liittyvä dokumentointi on systemaattisempaa, mutta ne eivät silti toimi opettajan tai kasvattajan työvälineenä. Havainnoinnilla on suuri merkitys, kun pyritään tukemaan lasten omaehtoista oppimista ja sitä miten lapsen oppimisprosessit edistyvät. (Heikka, Hujala & Turja 2009: 76.)

5.2.1 Teijan havainnot

Maija oli jo päiväkodissa muovailemassa, kun saavuimme paikalle. Menimme istumaan hänen viereensä ja tervehdimme häntä. Minut Maija selvästi tunnisti ja sain hymyn, Katariinaa hän tutkaili vähän pidempään. Maija myös vastasi kysymyksiini, mutta kuiskaamalla. Aristellessaan jotakin Maijan puhe menee kuiskaukseksi ja hän yleensä vastaa kysymyksiin joo tai ei. Hetken juteltuamme lähdimme vesileikkihuoneeseen liimamaan muurahaispesää. Muurahaispesä oli ryhmän yhteinen teos kevätjuhlaan varten.

Maija lähti reippaasti mukaamme ja vesileikkihuoneeseen päästyämme alkoi normaali puhe ja runsas ”tarinan kerronta”. Aivan kuten harjoitteluajanikin, Maija selvästi vapautui vesileikkihuoneessa, kun ei ollut muita lapsia paikalla ja aikuisen huomio keskittyi kokonaan Maijaan. Yllätys oli myös se, että Maija lähti reippaasti ottamaan liimaa purkista ja tuputteli sitä muurahaispesään, johon liimasimme oksia ja risuja pesätarvikkeiksi. Maija ei kuitenkaan jaksanut kauan keskittyä liimaamiseen ja alkoi sen sijaan osoitella meille vesihanaa, joka on vesileikkihuoneessa. Maijan jutut olivat pitkälti samojen asioiden toistoa, kuten ennen joulua, mutta mukaan oli tullut lisäksi uusia asioita. Maija esitteli meille myös hyppyjään, mikä on yksi hänen lempiasioitaan.

Suuri luottamuksen osoitus, ja toivon mukaan seurausta positiivisesta vuorovaikutuksesta, oli se, kun Maija suostui ajamaan pienellä muovimopolla pyynnöstäni. Mopo on kotoa Maijalle tuttu juttu ja sillä ajelu mielipuuhaa. Niinpä hänelle oli tuotu ryhmään mopo, mutta hän ei ollut suostunut sillä ajamaan ja ehdotus mopoajelusta oli johtanut itkuun. Kerroin Maijalle ensin tarinaa moposta ja kysyin sitten, onko mopo samanlainen kuin kotona. Maija vastasi, joo, jonka jälkeen pyysin häntä ajamaan sillä. Suostuminen oli yllätys myös ryhmän kasvattajille, jotka olivat hetkeä ennen tuloamme houkutelleet Maijaa ajelulle, jolloin Maija oli kieltäytynyt.

Maija muuttui selvästi levottomaksi ja murisi ollessamme leikkimässä erään toisen erityislapsen kanssa. Tämä oli uusi piirre Maijassa. Hän ei suostunut vastaamaan mihinkään kysymykseeni, eikä tehnyt mitään muuta kuin murisi. Hän jopa löi itseään muutaman kerran päähän, mikä on Maijalle tyypillistä hänen hermostuessaan. Lopulta Maija rauhoittui, kun toinen lapsi poistui huoneesta. Mietin kokiko Maija olonsa jotenkin turvattomaksi, kun läsnä oli toinen erityislapsi, joka on melko suuri kokoinen sekä kovaääninen.

Maijan lempiasioita ryhmässä on takka. Takan edessä on sohva, jolla Maija istuu mielellään ja katselee takkaa. Istuin hänen kanssaan sohvalla ja Maija kertoi takassa olevan pimeää ja mustaa. Katselimme myös kirjaa, jossa oli muurahaisen kuvia. Kerroin Maijalle, että olimme juuri liimanneet samanlaista muurahaispesää, kuten kuvassa ja voisimme ulkona etsiä muurahaisia. Yhtäkkiä kuului viereisestä huoneesta kova meteli ja Maija kysyi, kuka räähkyi? Olin yllättynyt, sillä Maija oli juuri toistamiseen kertonut takan olevan musta ja hän ei yleensä helposti reagoi muiden lasten ääniin. Kysymys tarjosi oivan mahdollisuuden tukea Maijan vuorovaikutusta toisten lasten kanssa ja niinpä lähdimme ovelle kysymään kuka räähkyi? Ujous kuitenkin voitti ja Maija tyytyi selkäni takaa vain katsomaan huoneessa leikkiviä poikia, eikä suostunut houkuttelusta huolimatta sanomaan mitään.

Matilla oli ollut äidin kertoman mukaan huono aamu. Tämä näkyi siinä, ettei Matti halunnut tehdä mitään. Aluksi Matti vain istui lattialla, mutta pienellä houkuttelulla saimme hänet mukaan liimaamaan muurahaispesää. Tavoittelemamme lapsilähtöisyys toteutui, kun Matti itse keksi, että hän tekee muurahaispesään pienen majan ja suostui tällä tavalla osallistumaan toimintaan vapaaehtoisesti, ei pakotettuna. Matti ei kuitenkaan jaksanut kovin kauan keskittyä vaan olisi halunnut leikkimään muiden lasten kanssa.

5.2.2 Katariinan havainnot

Toisena havainnointipäivänä molemmat opinnäytetyöhömmme osallistuvat lapset olivat paikalla. Huomasin nuoremman lapsen, Maijan, istuvan pöydän ääressä muovailemassa, tai oikeastaan pitelemässä muovailuvahaa kädessään. Teija oli mennyt tervehtimään Maijaa ja minäkin

menin esittäytymään ja tekemään tuttavuutta hänen kanssaan. Istuin ihan Maijan viereen tuolille. Lapsi näytti hauraalta ja pieneltä. Mietin, voiko hän pudota tuolilta, jos häntä ei vahdi koko ajan, ja osaako hän kävellä ollenkaan. Juttelin Maijalle, mutta hän ei vastannut. Ajattelin, ettei hän osaa puhua, mutta ymmärtää ainakin osan puheestani, sillä hän katsoi minua kiinnostuneena. Maija piti kummallista kurkusta lähtevää murinaa. Ajattelin sen olevan hänen puhettaan. Yhtäkkiä hän pomppasi tuolilta lattialle ja vei muovailualustan kaappiin. Katsoin hämmästyneenä Maijan ketterää liikehdintää ja ajattelin, että kylläpä olen ollut ennakoluuloinen.

Lapset ulkoilevat päiväkodin pihalla kahden muun ryhmän kanssa samaan aikaan, joten leikkitovereita on paljon. Ulkona seurasin enemmän Maijan leikkejä. Menin hänen luokseen ja juttelin niitä näitä liittyen hänen leikkiinsä, joka oli lähinnä hiekan valutusta käsistä maahan. Maija seurasi kuinka tuuli kuljetti hiekkaa eteenpäin. Tiesin, että tämä on lapsen lempipuhua ulkoillessa. Yritimme saada Maijan näyttämään meille, kuinka hän laskee liukumäkeä. Maija ei innostunut asiasta, mutta lisäsi toimintaansa kiveltä hyppäämisen, kun näki minun tekevän niin.

Ehdotin Maijalle hiekkalinnan tekemistä hiekkalaatikolla. Se oli ilmeisesti hyvä idea, sillä Maija lähti innoissaan hiekkalaatikon päin. Kysyin missä lapiot ja ämpärit ovat? Maija lähti hakemaan leluvarastosta tarvikkeita ja menin hänen mukaansa. Täytin ämpäriä ja kehotin Maijaa toimimaan samoin. Hän seurasi toimiani, muttei jäljitellyt niitä. Tein linnan alun, joka näytti kakulta. Eräs vieressämme leikkinyt tyttö kiinnostui kakusta ja halusi koristella sen kivellä. Annoin tytölle luvan ja pidin hyvänä asiana, että leikkiimme tulee mukaan samanikäinen leikkitoveri kuin Maija. Juttelimme tytön kanssa, samalla hän valmisti leikkiruokaa, jota tarjoili minulle. Tytön lähdettyä muihin leikkeihin, yllätti Maija minut kysymällä monisanaisen lauseen: ”Kuka ton kiven tohon laittoi?” Luulin, ettei lapsi osaa puhua. Siitä hetkestä eteenpäin ymmärsin, että minun täytyy muistaa, että Maija ymmärtää puhetta, vaikka ei aina vastaa. Tämän jälkeen Maija vastasi minulle vähintään ”joo” tai ”ei”, mutta saattoi myös todeta jotakin pitkillä lauseilla. Tutuiksi tultuamme havaitsin, että Maija puhuu pitkiä lauseita silloin, kun hänelle itselleen sopii. Hän ei puhu houkuttelemalla.

Ehdotin Maijalle uudestaan liukumäen laskemista, josta hän nyt innostui. Yllätyin kuinka ketterä ja liikunnallisesti taitava hän oli. Muutama saman ryhmän lapsista tuli myös liukumaan. Teija teki lapsille tunnelin, eli piti käsillä kiinni liukumäen reunoista, josta muodostui tunneli. Lapset jatkoivat laskemista innoissaan ja kohta tunnelileikki jäi pois. Ajattelin seurata mitä tapahtuu, kun aikuiset siirtyvät sivummalle. (Teija oli myös mennyt toisten lasten luokse liukumäen läheisyyteen.) Maija lopetti liukumäessä laskemisen heti, vaikka muutama muu lapsi jatkoi laskemista. Päätin, että Maija tarvitsee koko ajan aikuisen vahvistusta vuorovaikutukseen toisten lasten kanssa. Maija ei osoittanut hiekkalaatikollakaan kiinnostusta ikätoveri-

ensa leikkiin, mutta oli selvästi hetkittäin kiinnostunut heidän tekemisistään. Kiinnostuksensa hän osoitti katsomalla vieressä tarkkaavaisesti.

5.2.3 Yhteiset havainnot

Ulkona huomasimme, että Matti oli selvästi kuunnellut tarinoitamme muurahaisista pesää liimatessamme ja etsi ulkoa ämpäriin muurahaisia, joita hän tuli ylpeänä meille esittelemään. Tapansa mukaan Matti halusi ensin leikkiä yksin, mutta haki sitten muutamasta naapuriryhmän työstä seuraa. Huomasimme, että Matti hakeutuu ennemmin tyttöjen kuin poikien seuraan.

Pääsimme tukemaan hyvin Matin vuorovaikutusta tyttöjen kanssa, kun toinen heistä otti Matin lippalakin, josta Matti suuttui ja totesi, että ei sitten leikitä. Teija kertoi Matille, että tyttö otti Matin lakin siksi, koska se oli hänen mielestään alku leikille ja takaa-ajolle. Matin suutumus vaihtui hymyksi ja Matti lähti nauraen ajamaan tyttöjä takaa, vaikka oli ensin ajatellut lähteä pois.

Kahden havaintokertamme päätteeksi pohdimme ja suunnittelimme toimintakertamme. Lähtökohtana oli molempien lasten kiinnostus liikkumista ja laulamista, sekä ylipäänsä musiikkia kohtaan. Päädyimme melko toiminnallisiin tuokioihin, koska molempien lasten kärsivällisyys on lyhytkestoista. Toisaalta oli tärkeää, että lapset oppisivat oman vuoron odottamista ja sääntöjen noudattamista.

Vuorovaikutuksen tukeminen kannattaa aloittaa arkisissa ja päivittäin toistuvissa tilanteissa. Yhteiset säännöt, ja sääntöjen rikkomiseen puuttuminen, auttavat lasta oivaltamaan millaista käyttäytymistä häneltä odotetaan. Toivottu käytös huomioidaan ja siitä annetaan myönteistä palautetta. (Aaltonen, Lehtinen, Leppänen, Peltonen, Tarvo, Tuunainen & Viherä-Toivonen 2008: 33.) Tämä oli myös meillä yksi lähtökohta lasten vuorovaikutuksen tukemisessa.

5.3 Kolmas toimintakerta, koko ryhmän yhteinen varjoleikki 13.5.2011

Olimme ajatelleet, että olisi mukavaa pitää yksi toimintakerta koko ryhmälle. Tämän toiminnan tavoitteena oli havainnoida Matin ja Maijan toimintaa ja vuorovaikutusta ryhmässä ja tukea sitä. Tähän tuli oiva tilaisuus, sillä kiireisen aikataulun takia otimme yhden toimintakerran heti havaintojamme jälkeiselle päivälle. Ryhmän kasvattajilla oli toisen ryhmän lasten valvominen ulkona ja mietimme mitä voisimme ulkoilun aikana tehdä yhdessä koko ryhmän kanssa. Toimintana oli varjoleikki, joka tarkoittaa ison, värikkään, laskuvarjon tapaisen kankaan kanssa toimimista ja leikkimistä.

Toiminta tapahtui ulkona. Pyysimme lapset piiriin varjon ympärille ja ottamaan varjon sivukahvoista, tai reunasta kiinni, jotta saisimme sen mahdollisimman isoksi ja leikki onnistuisi. Kävelimme ympyrää yhteen suuntaan ja sitten vaihdoimme suuntaa ja lisäsimme hieman vauhtia. Tämän jälkeen lapset pääsivät vuorotellen varjon alle. Lopuksi lisäsimme toimintaan pallon, joka oli tarkoitus pitää varjon päällä yhteistyön avulla. Yksi syy ulkona toimimiseen oli, että lapset saisivat kokeilla ulkona jotain sellaista, jota eivät normaalisti ulkoilun aikana tee.

5.3.1 Teijan havainnot

Aamulla olimme ensin mukana seuraamassa ryhmän kevätjuhlan lauluharjoituksia. Keskityin siellä seuraamaan Maijaa, joka oli innolla mukana lauluissa. Välillä Maija haki minulta katsekontaktia, kuin vahvistaakseen omaa toimintaansa. Hymyilin ja nyökkäsin hänelle hyväksyvästi. Koko aikaa Maija ei laulanut, mutta oli silti aktiivisesti mukana, eikä esimerkiksi uppoutunut omaan maailmaansa ja alkanut heijaamaan itseään. Muutaman kerran kosketin häntä olkapäästä ja pyysin katsomaan ryhmän opettajan tekemiä viittomia lauluista.

Matti protestoi varjoleikkiin osallistumista vetäytymällä sivuun. Hän olisi halunnut pitää kiinni omista rutiineistaan ja ajaa ensin polkupyörällä. Saimme kuitenkin houkuteltua hänet mukaan ja Matti oli innokkaasti mukana. Yllätyksekseni hän jaksoi pitkän aikaa keskittyä kuuntelemaan ja seuraamaan ohjeita sekä osallistumaan yhteiseen toimintaan.

Maija lähti innostuneena mukaan varjoleikkiin, mikä oli minulle iso yllätys. Maija ei pysynyt vauhdissa mukana, vaikka toiminta oli melko hidastempoista. Hän irrotti otteensa varjosta, mutta jäi kuitenkin viereen seuraamaan mitä seuraavaksi tapahtuu. Maija ei yleensä jaksa seurata toisten toimintaa, joten tämä yllätti minut. Maijalla on motorisia vaikeuksia, esimerkiksi kynän pitämien kädessä on tosi vaikeaa, joten mietin oliko hänelle varjosta kiinni pitäminen liian haastavaa?

5.3.2 Katariinan havainnot

Saavuimme päiväkotiin aamulla ja ehdimme hyvin jutella niin lasten kuin aikuistenkin kanssa. Lapset pyysivät meitä mukaan leikkeihin ja aamu oli oikein mukava Star Wars -leikkeineen ja lautapeleineen. Matti tuli päiväkotiin juuri, kun olimme siirtymässä saliin laulamaan. Huomasimme heti Matin erityisen levottoman käyttäytymisen. Äiti kertoi, että Matilla oli ollut kotona huono aamu, joka näytti jatkuvan päiväkodissa. Hän ärsytti tahallaan muita. Äiti joutui hoputtamaan Mattia, josta hän ei pitänyt yhtään. Matti tuli muiden perässä saliin ryhmän aikuisen kanssa. Hän istui vapaalle paikalle viereeni ja aloitti pelleilyn. Hän yritti saada kaverikseen erään pojan, joka istui salissa häntä vastapäätä. Matti ei innostunut lauluista eikä

leikeistä, mutta Maija nautti musiikkihetkestä ja leikki ja lauloi mukana. Muutaman kerran yritin saada Matin mukaan laulamaan ja leikkimään, mutta hän jatkoi pelleilyä. Hän häiritsi muun muassa eskareiden runon lausuntaa, mikä oli muista lapsista kurjaa.

Minusta tuntui, että Matti innostui lisää, kun yritin ojentaa häntä tai saada hänet esimerkiksi nousemaan istumaan sen sijaan, että hän makaa pitkin pituuttaan penkillä. Päätin olla puutumatta Matin käytökseen ja antaa ryhmän aikuisten hoitaa tilanteen. Lauluhetken lopuksi lastentarhanopettaja torui Mattia huonosta käytöksestä. Matti jäi ilman sydäntä, jonka muut saivat hienosta käytöksestä. Mattia harmitti kovasti. Sama lastentarhanopettaja sanoi Matille, että seuraavalla kerralla sinä muistat käyttäytyä niin kuin pitää ja saat myös sydämen. Tämän jälkeen lähdimme ulos, jossa toimintatuokiomme tapahtui.

Pihalle mennessämme Matti halusi aluksi olla sivussa ja tarkkailla toimiamme. Sitten hän liittyi spontaanisti varjoleikkiimme mukaan ja oli innolla mukana loppuun asti. Maija oli aluksi hyvin mukana, mutta tempon nopeutuessa hän jättäytyi leikistä pois. Maijaa selvästi häiritsi nopea tempo ja hänen oli vaikea pitää kiinni varjosta. Näytti siltä kuin hänen voimansa eivät olisi riittäneet varjon reunasta kiinni pitämiseen, vaikka se ei periaatteessa ole vaikeaa. Autoin häntä reunasta kiinni pitämisessä, mutta Maija meni mieluummin sivuun katsomaan meidän muiden toimintaa. Positiivista oli, että hän halusi jäädä seuraamaan toimiamme, eikä lähtenyt omiin leikkeihin. Hän näytti ihan tyytyväiseltä seuratessaan sivusta varjoleikkiämme.

5.3.3 Yhteiset havainnot

Emme tiedäneet etukäteen miten lapset käyttäytyisivät, eli haluaisivatko he ollenkaan olla mukana varjoleikissä. Matin aamu vaikutti hankalalta ja pelkäsimme, että se voisi vaikuttaa Matin toimintaan osallistumiseen. Saimme Matin ja Maijan mukaan toimintaan yhdessä muun ryhmän kanssa. Molemmat myös selvästi nauttivat varjoleikistä sen aikaa, kun siihen osallistuivat. Totesimme, että yksi yhteiskerta oli riittävä ja toiminta ja sen havainnointi onnistuisi paremmin kahden kesken Matin ja Maijan kanssa. Mielestämme oli tärkeää jättää lapsille aikaa toteuttaa ulkona omaa haluamaansa leikkiä.

5.4 Neljäs toimintakerta, laululeikkejä 16.5.2011

Kolme seuraavaa toimintakertaa oli suunniteltu koostuvan musiikista, liikunnasta ja leikistä. Näiden toimintojen avulla oli tarkoitus kannustaa lapsia yhteiseen toimintaan ja vuorovaikutukseen omalla toiminnalla. Lisäksi tavoitteena oli vahvistaa lapsen myönteistä toimimista kiittämällä ja kannustamalla lasta.

Käytimme toiminnan havainnollistamisen tueksi kuvia ja tukiviittomia. Ne ovat mukana päiväkodin jokapäiväisessä toiminnassa. Mikäli lapsen kielen kehitys ei etene odotetulla tavalla, tarvitsee lapsi puheensa tueksi kuvia, viittomia tai muita kielen kehitystä ja vuorovaikutusta tukevia toimintoja. Tämä parantaa myös aikuisen mahdollisuutta tulkita paremmin lasta ja samalla vahvistuu lapsen vastavuoroinen kommunikointi. (Kontu 2001: 86.) Tämä on erittäin tärkeää erityisesti juuri erityistä tukea tarvitsevien lasten kohdalla, joilla on usein pulmia kielen kehityksen kanssa.

PCS- kuvat (Picture Communication Symbols) on Yhdysvalloissa kehitetty järjestelmä, joka on todennäköisesti yleisimmin käytetty toimintamuoto kommunikoinnin tukena. PCS-kuvat ovat yksinkertaisia piirroksuvia, joita on satavana suomenkielisenä yli 9000 kappaletta. Järjestelmän etuna on kuvien suuri määrä ja niiden pohjalta kehitetyt kansiot, joiden avulla voi kertoa pitkän lauseen. (Eskonniemi 2007: 13.)

Tukiviittomisella tarkoitetaan puheen samanaikaista tukemista viittomin. Tukiviittomisessa viitotaan viestin merkityksen kannalta keskeiset asiat, avainsanat. Tukiviittomissa käytetyt viittomat lainataan viittomakielestä ja tarvittaessa viittomia voidaan helpottaa yksilöllisesti. Viittomakieleen liittyviä sääntöjä ja rakenteita ei käytetä, vaan avainsanat viitotaan puhutun kielen mukaisessa järjestyksessä. Tukiviittominen on kokonaisvaltaista viestintää, johon kuuluvat puhe, viittomat, ilmeikäs olemuskieli, osoittaminen ja äänensävyjen vaihtelut. Esimerkiksi kysyvällä ilmeellä on tärkeä merkitys kysymyslauseissa. Tukiviittomia voidaan käyttää myös muiden kommunikointikeinojen kuten kuvien tai kirjoituksen rinnalla. (Papunet)

Päätimme lähteä toiminnassa pienin askelein eteenpäin. Maija pelästyy musiikkihetkillä kovia ääniä, esimerkiksi kehärummun lyömisestä lähtevä pauke, saa Maijan itkemään ja peruuttamaan karkuun. Kuitenkin Maija pitää laulamisesta ja laulutuokioista. Lisäksi laulaminen rauhoittaa Maijaa ja pysäyttää hänen ajoittaista kehon heijaamistaan. Ajatuksenamme, ja päiväkodin henkilökunnan toiveena, oli totuttaa Maijaa koviin ääniin hänen omilla ehdoillaan, sekä rohkaista häntä tutustumaan erilaisiin soittimiin rauhassa. Tärkeää oli, että lapset nauttivat musiikista.

Musiikin avulla voi harjoitella vuorovaikutusta ja tunteiden ilmaisua. Se on eräänlainen kommunikaation muoto ja hyvä tunteiden tulkki. Musiikin avulla saatetaan paremmin saavuttaa kontakti lapseen. (Ahonen-Eerikäinen 1999: 17.) Tämä oli yksi syy, miksi valitsimme musiikin yhdeksi toimintamuodoksi.

Musiikillinen toiminta voi sisältää musikaalisten lähtökohtien ja päämäärien lisäksi muitakin alueita, esimerkiksi motoristen valmiuksien kehittäminen, äänteiden omaksuminen, loogisen päättelykyvyn kehittäminen ja avaruudelliseen hahmottamiseen liittyvät tavoitteet. Tunneil-

maisun kehittymistä voi myös harjoittaa musiikin avulla. Musiikkitoiminnalla voidaan nähdä olevan yhteisöllisiä, kuntouttavia ja terapeuttisia vaikutuksia. (Kaikkonen & Uusitalo 2005: 75.)

Yhdessä kokeminen ja tekeminen ovat musiikkitoiminnan keskeisiä sisältöjä, jotka liittyvät sosiaalisiin tilanteisiin. Myös yhteisöllinen toiminta on musiikissa huomion arvoista. Soittaja löytää itsestään uusia voimavaroja, opettelee kuuntelemaan toisia ja arvostamaan jokaisen osuutta kokonaisuudessa. Onnistuneesta musiikkitoiminnasta saa tyydytystä ja nautintoa, se innostaa sitoutumaan toimintaan ja oppiminen tehostuu. Ihminen, joka on sitoutunut toimintaan, haluaa yleensä myös vaikuttaa toimintaympäristöönsä entistä aktiivisemmin. (Kaikkonen & Uusitalo 2005: 102.)

Toiminnan aluksi lapset ottivat seinästä oman nimikylttinsä ja lähtivät kanssamme toiminnalle varattuun tilaan, joka oli lasten lepohuone. Nimikyltin vieminen tilaan, jossa toiminta tapahtuu, on lapsille tuttu rutiini. Nimikyltit kiinnitettiin seinään, johon olimme laittaneet toiminnan sisältöä selkeyttävät kuvat. Kävimme sanallisesti koko toiminnan läpi alusta loppuun. Olimme valinneet mielestämme toimintaa selkeimmin kuvaavat kuvat. Käänsimme toiminnan edetessä jo tapahtuneen toiminnon pois näkyvistä.

Aluksi lauloimme ”pää, olkapää, peppu”-laulua, jonka avulla hahmotimme kehon osia. Sitten soitimme soittimilla. Nimesimme ensin jokaisen soittimen, jonka jälkeen lapset saivat itse valita niistä mieluisan. Toiminnan tarkoituksena oli oman vuoron odottaminen, yhdessä soittaminen ja Maijan totuttaminen koviin ääniin, jotka pelottavat Maijaa. Soittamisen jälkeen tanssimme ”sutsisatsi”-laulua, jonka ideana oli kehon osien hahmottaminen ja yhdessä tekeminen. Tanssin jälkeen lauloimme loppulaulun. Aivan loppuksi oli vielä pallolla rentoutus, jonka tarkoituksena oli rentoutuminen. Rentoutumisen aikana soitimme cd:ltä rauhoittavaa musiikkia ja hieroimme lapsia nystyräpalloilla. Toiminnan loppuksi lapset ottivat nimikylttinsä ja veivät ne takaisin ryhmätilan seinälle. Tämä oli lapsille selkeä merkki toiminnan loppumisesta.

5.4.1 Teijan havainnot

Jännitin etukäteen miten lapset lähtisivät mukaan toimintaan. Matti tuli myöhässä päiväkoitiin, vaikka olimme sopineet vanhemman kanssa toiminnan alkavan yhdeksältä. Matti olisi halunnut leikkimään, mutta suostui lopulta tulemaan helposti mukaamme lepohuoneeseen, jossa pidimme toimintatuokion. Uskon, että yksi syy tähän oli, että Matti luotti meihin. Olimme onnistuneet rakentamaan Matin kanssa jo muutaman toimintakerran jälkeen vuorovaikutteisen ja toimivan suhteen.

Maija lähti heti mukaan todella innostuneesti, mikä oli minulle iso yllätys. Matti sen sijaan ei halunnut aluksi tehdä mitään, vaikka tuli kanssamme toimintatilaan. Hän katseli meitä mielenkiinnolla, eikä yrittänyt lähteä omiin touhuihinsa. Koska pyrimme toimimaan lapsilähtöisesti, emme pakottaneet Mattia osallistumaan. Innostimme häntä tulemaan mukaan, ja lopulta hän sitten halusi osallistua laululeikkeihin.

Rentoutuksen aluksi molemmat lapset olivat jännittyneitä, eivätkä heti osanneet rentoutua. Hieroin Mattia pallolla ja hän pysyi levollisena koko rentoutuksen ajan. Mietin, voisiko Mattia hieroa pallolla myös esimerkiksi päivälevon aluksi, sillä rauhoittuminen on Matille äärettömän vaikeaa.

5.4.2 Katariinan havainnot

Maija oli aamulla paikalla meidän tullessamme. Huomasin heti, että hän oli aktiivisemmin mukana ryhmän lasten leikeissä. Toisena havainnointipäivänämme Maija vetäytyi enemmän syrjään ja viihtyi omissa oloissaan. Edellisellä kerralla hän liikehti tyypillisellä tavallaan, heijamalla itseään pystyasennossa edestakaisin, kuin keppihevosella paikalla ratsastaen. Nyt Maija hakeutui muiden lasten läheisyyteen ja meni jopa kampaamoleikkiin mukaan. Leikissä oli myös ryhmän aikuinen ohjaamassa lapsia. Ryhmän aikuiset ovat kertoneet, että Maija ei pysty omaehtoisesti vastavuoroiseen leikkiin.

Maija nautti selvästi laululeikistä ja seurasi tarkasti meitä. Näytettyämme koskettamalla oikeaa ruumiinosaa laulun aikana, hän osallistui vieläkin paremmin laululeikkiin. Nopeutuva tahti oli hänelle hankalaa, Maija ei pysynyt perässä, mutta se ei silti laimentanut hänen iloaan. Matti sitä vastoin piti nopeutuvasta rytmistä. Vaikka Matti istui, niin hän näytti iloiselta ja kiinnostuneelta toimintaa kohtaan.

Soittamisen jälkeen lauloimme ja leikimme Fröbelin Palikoiden ”sutsisatsi” - laulun. Se on yleensä sellainen, josta lapset pitävät hauskan ja mukaansa tempaavan leikin vuoksi. Matti katsoi ensimmäisen kierroksen, mutta toisella kerralla hän tuli mukaan laulamaan ja leikkimään. Matti pomppi välillä laulun aikana kerrossänkyjen laidoille ja liikkui muutenkin omaehtoisesti, mutta emme kieltäneet häntä, sillä aina laulun edetessä hän oli hyvin mukana.

Maija leikki ”sutsisatsi”- laulua omalla tavallaan yrittäen jäljitellä meitä ja onnistui hyvin. Maija esimerkiksi piti suuta ammoltaan silloin, kun kielen piti olla suusta ulkona. Mielestämme Maija hahmotti hyvin oman tasonsa mukaan laulussa mainitut ”tehtävät”.

Loppurentoutus oli Matille mukava tuokio, jossa hän pystyi rentoutumaan täysin. Hän ehdotti heti, että saisi laittaa valot pois. Kerroimme sen olevan oikein hyvä idea ja kehotimme häntä

sammuttamaan valot. Käytimme nystyräisiä palloja rentoutuksen apuna. Samalla kun kuljetimme palloa rauhallisen musiikin tahdissa lapsen vartalolla, nimesimme kehonosan, jossa pallo oli. Maijan makasi kyljellään kippurassa, eikä oikaissut itseään selälleen tai vatsalleen. Aluksi hän yritti napata pallon itselleen. Annoin Maijan pidellä palloa hetken, jonka jälkeen sain jatkaa pallon kuljettamista hänen jalkoja, käsiä ja selkää pitkin. Maijan kädet ja jalat olivat tiukasti koukussa koko ajan.

Maija oli toimintatuokiomme jälkeen itkuinen ja löi itseään, mikä on hänelle tyypillistä turhautuessaan. Maija tiesi, että hänellä on toimintaterapia musiikkituokion jälkeen. Mietimme, oliko lapselle liikaa järjestettyä toimintaa sinä aamuna, vai mistä aggressiivisuus itseä kohtaan johtui? Maija myös murisi vihaisesti, mikä on hänen tapansa ilmaista pelkoa tai tyytymättömyyttä. Näytin Maijalle käsikorua, jossa oli valas. Aloin laulamaan ”valaskala” - laulua, joka rauhoitti Maijaa. Hän lopetti itkemisen, murinan ja itsensä lyömisen. Lauloin laulun useaan kertaan. Maija katseli ikkunasta ulos pihalla leikkiviä lapsia. Hän ei päässyt ulos, sillä hänen toimintaterapiansa oli juuri alkamassa. Teija mietti, johtuiko Maijan tyytymättömyys siitä, ettei hän päässyt pihalle. Hämmästyseksemme toimintaterapeutti kertoi jälkepäin, ettei Maijan toimintaterapia ollut koskaan mennyt näin hyvin. Mietimme, johtuiko se osaksi meistä. Päiväkodin työntekijät ja toimintaterapeutti pitivät sitä hyvin mahdollisena.

5.4.3 Yhteiset havainnot

Lapsilähtöisyys, joka oli yksi perusajatuksemme, onnistui hyvin. Emme pakottaneet Mattia leikkimään ja laulamaan, vaan annoimme hänen tarkkailla ja osallistua sitten, kun hän tuntee olevansa valmis. Emme kuitenkaan antaneet hänelle mahdollisuutta jäädä leikkimään omia leikkejä ja näin olla osallistumatta toimintaamme, sillä se ei olisi palvellut ketään. Ajatuksenamme oli järjestää tuokioita, joista on lapselle iloa ja hyötyä. Hyvää lapsilähtöisyyttä ei ole sellainen, että kaikki tehdään lapsen mielipiteiden ja mielihalujen mukaan.

Lapsilähtöisyys korostaa käsitystä lapsesta aktiivisena oppijana ja oman oppimisen subjektina. Lapsikeskeisyyden ja -lähtöisyyden aatteet ovat ohjanneet varhaiskasvatusta jo Fröbelin ajoista lähtien. Perustana aatteelle on, että kasvatuskäytännöt vastaavat jokaisen lapsen yksilöllisiä tarpeita, kasvatusprosessin tavoitteiden, menetelmien ja sisällön tulee lähteä lapsesta. Aikuisen on kuunneltava ja havainnoitava lasta, sekä tutustuttava häneen ja muihin lapselle tärkeisiin ihmisiin edes jollain tasolla, esimerkiksi kuuntelemalla lasta ja keskustelemalla hänen kanssaan. (Hujala, Puroila, Parrila & Nivala 2007: 56.) Lapsikohtainen suunnittelu perustuu erilaisuuden hyväksymiselle. Lapsia ei motivoida ja sopeuteta suunnitelmiin, vaan suunnitelmat sopeutetaan lapsiin. Ajatuksena on, että jokainen lapsi on erityinen omalla tavallaan. Kaikki lapset myös tarvitsevat silloin tällöin huomiota ja erityiskohtelua. (Hujala, ym.

2007: 63.) Jokainen lapsi on erilainen heikkouksineen ja vahvuuksineen. Vahvuuksien korostaminen auttaa häntä elämässä eteenpäin. (Kyrönlampi-Kylmänen 2010: 28.)

5.5 Viides toimintakerta, laululeikkejä 18.5.2011

Tarkoituksenamme oli toteuttaa toiminta samanlaisena kuin edellisellä kerralla. Matti oli kuitenkin poissa päiväkodista. Pohdimme mikä olisi Maijan toiminnan kannalta paras ratkaisu, joten valitsimme ryhmästä toisen lapsen Matin tilalle. Lapsi oli motorisesti ja kielellisesti taitava. Halusimme nähdä tukisiko tämä Maijan toimintaa ja vuorovaikutusta.

5.5.1 Teijan havainnot

Maija otti meidän hymyillen vastaan ja haki selvästi katsekontaktia sekä huomiota. Maijalla oli ensin puheterapia, joten emme päässeet heti aloittamaan toimintaamme. En tiedä vaikutiko puheterapia ja oma toimitamme heti puheterapian jälkeen siihen, että Maijalta tuli itku, kun ilmoitimme laululeikkituokiosta. Ehkä hän tunsu, ettei olisi heti jaksanut järjestettyä toimintaa, vaan olisi halunnut olla hetken rauhassa. Maija löi itseään muutaman kerran, mutta aloin silti rauhallisesti nimien katsomisen jälkeen esitellä toiminnan kuvia. Maija rauhoittui heti, ja uskon, että tuttu rutiini ja tutut asiat olivat rauhoittumisen taustalla.

Maija muisti liikkeitä ja lauluja edelliseltä kerralta. Hän lauloi hyvin mukana. Otimme mukaan uudeksi soittimeksi kehärummun. Maija hätkähti kehärummun ääntä ja vetäytyi hieman kauemmas, mutta ei alkanut itkemään.

Lauluhetken jälkeen lähdimme ulos. Sisälle tultaessa Maija oli ensimmäisenä lapsena sisällä jo aiemmin mainitun mahdollista murinaa aiheuttavan lapsen kanssa. Maija murisi taas hyvin vihaisesti, mutta ei lyönyt itseään. Murina loppui, kun muita lapsia tuli sisälle. Maijan ilme vaihtui hymyksi ja hän alkoi riisuutua. Kerroin hänelle mitä hänen pitää riisua seuraavaksi ja hän toimi hämmästyttävän hyvin. Kehuin häntä ja Maijan ilme kirkastui entisestään. Maija alkoi hyräillä muumi-laulua ja minä aloin laulaa mukana. Muumilaulusta saimmekin idean suunnittelemaamme sadutusta varten.

5.5.2 Katariinan havainnot

Saavuimme päiväkotiin aamulla, jossa vastaanotto oli mukava. Maija leikki kuulilla erään ryhmän tytön kanssa. Aikuinen johdatteli leikkiä ja toimi Maijan apuna vuorovaikutustilanteis-

sa. Maija lauloi muumilaulua ja me lauloimme hänen kanssaan. Maija jutteli kanssamme pitkään, eikä ujostellut yhtään tai ollut millään lailla varautunut.

Maija osallistui innokkaasti laululeikkeihin ja nautti selvästi soittamisesta. Tällä kertaa myös rentoutus sujui paremmin, Maija oikaisi jalat ja piti ne rentoina lattiaa vasten. Maija olisi ehkä jaksanut laululeikkituokiota pidemmän aikaa, mutta noudatimme alkuperäistä suunnitelmaa ja runkoa tuttujen rutiinien säilyttämiseksi.

Toiminnan jälkeen lähdimme lasten kanssa ulkoilemaan. Maija hakeutui luokseni ja haki hymyllä kontaktia. Pidin välillä Maijaa sylissä, päätin sylissä pitämisen olevan hänestä mieluista, sillä hän hymyili kuin aurinko. Sitten leikimme yhdessä. Maija keksi leikin aikana, että kaarna on käärme. Käärme ”poltettiin uunissa ja siltä syötiin pää” Maijan mielikuvituksen johdattamana. Maija osoitti pystyvänsä pitkäkestoiseen leikkiin ja mielikuvitusrikkauteen. Yhtäkkiä Maija keksi, että aita on hevonen. Hän istui aidalla ja ratsasti hepallaan. Muutama lapsi seurasi kiinnostuneena Maijan leikkiä. Kehotin Maijaa pyytämään lapsia mukaan hepan kyytiin. Maija pyysi ja kohta hepan kyydissä oli viisi innokasta ratsastajaa. Lapset vaihtoivat ensimmäisenä istujaa, jotta kaikki pääsivät ohjastajaksi. Leikki jatkui, kunnes oli aika mennä sisälle syömään.

Maija haki huomiota tänään hymyilemällä, tulemalla viereen ja kiljumalla iloisesti. Hän oli selvästi puheliaampi ja hyvin mukana ikäistensä leikeissä, omalla tyylillään. Hiekan valutus ei ole vain ajatuksetonta toimintaa, vaan Maija kertoi valuttaessaan hiekkaa mitä hän milloinkin oli tekevinään, eli leikki. Hiekka muuttui moneksi, milloin se oli eläin, milloin takka. Mielestäni Maija leikkii enemmän pään sisässä kuin sen ulkopuolella ja aikuisen tehtävä on olla tunteiden tarkkoina ja oikeasti läsnä lapselle. Silloin huomaa ja havaitsee paljon merkityksellisiä asioita.

Kielen ja vuorovaikutuksen merkitystä lapsen kehityksessä ei voi koskaan korostaa liikaa. Lapsi tarvitsee kieltä oman minän ja yksilöllisyytensä ilmaisemiseen. Kielenkäyttö on ajattelua, omien tunteiden ilmaisua, toiminnan ilmaisemista ja sosiaalista vuorovaikutusta. Vuorovaikutuksellisen kielen tarjoaa keskustelun lisäksi mahdollisuuden tehdä yhteistyötä toisten kanssa. (Nurmi 2011: 5,31-32.)

5.5.3 Yhteiset havainnot

Huomasimme molemmat kuinka innoissaan ja taitava Maija oli laululeikeistä tällä kerralla. Mietimme kuinka iso merkitys oli, että mukana oli motorisesti ja sosiaalisesti lahjakas lapsi, joka toimi hyvänä esimerkkinä Maijalle. Maija yritti jopa nimetä omaa soitinta. Käänsimme

ajatuksemme myös toisin päin, toimiko Matin läsnäolo ja Matille tyypillinen vauhdikkuus ja vilkkaus pienenä jarruna Maijalle.

5.6 Kuudes toimintakerta, laululeikit 19.5.2011

Toiminta oli suunniteltu samanlaiseksi kuin kaksi edellistä kertaa. Molemmat lapset olivat paikalla.

5.6.1 Teijan havainnot

Matti tuli päiväkotiin hieman myöhässä sovitusta ajasta. Matti oli ollut edellisen kerran poissa ja pelkäsimme, oliko sillä, sekä myöhäisellä päiväkotiin tulolla vaikutusta siihen, että Matin olisi taas vaikeaa osallistua toimintaan. Matin olikin vaikea keskittyä, mutta hän pysyi paikoillaan ja kuunteli ohjeita.

Liikuntaosuudessa Matti ei ollut kovin innostuneesti mukana, mutta soittamisen ja laulamisen aikana hän oli innokkaasti mukana. Matti otti kehärummun ja vähän jännitin miten Maija suhtautuu asiaan. Maija yllätti, eikä vetäytynyt pois. Pyysimme vielä Mattia soittamaan vähän hiljempaa, ettei Maija pelästy. Matti totteli heti ja osasi upeasti odottaa vuoroaan siihen asti, kunnes sai uudelleen soittoluvan. Kehuimme molemmat Mattia ja Matti nautti selvästi kehuista. Soitimme ja lauloimme vielä ylimääräisen kierroksen.

Maija lähti iloisella mielellä mukaan, eikä edellisen päivän itkusta ja lyömisestä ollut tietoaakaan. Maija muisti entistä paremmin toiminnot ja erityisesti jumppalaulut, ”sutsisatsi” ja ”pää-olkapää- peppu” -laulu olivat Maijalle enemmän mieleen kuin soittaminen. Jumpan aikana Maija haki aikuiselta hyvin paljon katsekontaktia ja nyökkäsin hänelle hyväksyvästi. Kehuin molempia lapsia ääneen. Rentoutuminen onnistui Maijalta hienosti, eikä Maija ollut enää niin jännittynyt kuin ensimmäisellä kerralla.

Jumpan jälkeen oli leikkiaikaa, mikä oli erityisesti Matille tärkeää. Matti oli selvästi ollut levottomampi kuin syksyllä, mikä on minusta vähän huolestuttavaa. Matilla oli usein äitiä ikävä, ja loppulaulun aikana Matille tuli hyvin surullinen ilme. Kysyin Matilta, onko jokin hätänä? Matti vastasi ”Ei”, mutta jokin häntä vaivasi.

Maija puolestaan ei halunnut leikkiä toimintamme jälkeen, vaikka tarjosimme hänelle vaihtoehtoja. Maija asettui lempipaikalleen sohvalle takan eteen. Hän jaksoi hetken keskittyä eläinkirjaan, josta hän osasi nimetä muutamia hyönteisiä, sitten puhe kääntyi takkaan. Maija toisteli samoja fraaseja kuten ennenkin, ”takka on musta, ei ole tulta”. Aluksi myöntelin asioita, mutta lähdin sitten viemään keskustelua eteenpäin ja onnistuimme yhdessä hetken kes-

kustelemaan vuorovaikutteisesti. Maija haki koko keskustelun ajan katsekontaktia. Maijalle, jolla on autistisia piirteitä, on tärkeää, että vuorovaikutuksessa on katsekontakti mukana.

5.6.2 Katariinan havainnot

Aamulla Maija odotti meitä eteisessä ja oli iloinen ja puhelias. Hän puhui takasta, siitä kuinka siinä paistetaan makkaraa ja kuinka takkaan laitetaan tuli. Puhe toisti itseään, lopuksi Maija kertoi uudelleen samat asiat, mutta oli koko ajan yhtä innoissaan asiasta ja keskustelusta. Matti tuotiin kovalla kiireellä päiväkotiin. Matilla oli paha mieli ja hän oli selvästi levoton.

Toimintatuokiomme oli tänään tuttu laululeikkihetki rentoutumisineen. Vaikka Matti oli levoton, hän piti jumppalaulusta ja toimi hyvin sen aikana. ”Sutsisatsi” laulu ei tänään kiinnostanut Mattia, hänen oli vaikea keskittyä siihen. Soittimet olivat Matin mielestä ehkä parasta koko tuokion aikana. Matti valitsi kehärummy. Teija ja minä jännitimme kuinka Maija suhtautuu ja malттаako Matti soittaa sopivalla voimalla rumpua. Yllätyimme positiivisesti, kuten Teijan havainto-osuudesta käy ilmi. Lisäksi molemmat lapset seurasivat kuvien avulla toiminnan rakennetta ja tiesivät mitä seuraavaksi tapahtuu.

5.6.3 Yhteinen havainnointi

Havaintomme olivat melko samanlaisia, vaikka Matin innokkuudesta jumppaan olimme tehneet eri havainnot. Matilla oli toimintamme jälkeen toimintaterapia. Terapeutti kertoi, että tämä oli ollut heidän paras toimintaterapiakertansa. Mietimme ja toivoimme, että omalla toiminnallamme olisi ollut positiivinen vaikutus Matin toimintaan terapiassa.

5.7 Seitsemäs toimintakerta, sadutus 27.5.2011

Valitsimme sadutuksen yhdeksi toimintamalliksi, koska sadutuksella on monia hyviä vaikutuksia. Sadutus on helppo käytännön menetelmä, jonka avulla lapset ja aikuiset voivat muokata ajatuksiaan tarinaksi. Sadutus ei ole varsinainen opetusmenetelmä, vaan sen tarkoitus on olla vastavuoroinen toimintamalli, jonka avulla voidaan kuunnella lapsia. Aikuisen voi olla sadutuksen avulla helpompi ottaa lapset mukaan toimintaan ja samalla saada tietoa siitä millaisista asioista lapsi on kiinnostunut. Sadutus on ensisijaisesti vastavuoroista kuuntelua, kerrontaa, vuorovaikutusta ja toisen ajatuksen vakavasti ottamista. (Karlsson 2003: 10-11.)

Sadutuksen menetelmiä voivat olla esimerkiksi perussadutus ja aihesadutus. Perussadutuksessa sadun aihe on vapaa ja kertojan itse valitsema. Saduttaja ei tulkitse, eikä arvioi satua, vaan kirjoittaa tarinan ylös sellaisenaan. Aihesadutuksessa kertoja tekee aloitteen mistä aiheesta haluaa saduttajalle kertoa. Tarinaa voidaan kuitenkin käsitellä yhdessä vaikka suunnit-

telussa, mutta saduttaja ei arvioi, eikä tulkitse satua. Sadutusta voidaan tehdä myös erilaisiin ilmaisumuotoihin, kuten musiikkiin tai piirtämiseen liittyen, jolloin saduttaja voi ensin esimerkiksi soittaa jonkin kappaleen tai näyttää jonkin kuvan. Näiden synnyttämien mielikuvien ja ajatusten pohjalta lapset kertovat tarinaa. (Karlsson 2003: 115.)

Satujen avulla on mahdollista rakentaa omaa identiteettiä. Satujen roolit ja tunnetilat ovat sellaisia, joita voi turvallisesti käsitellä ikään kuin ulkoapäin. Sadun kautta ongelmat ja ristiriitatilanteet ovat turvallisia ratkaista. Eri rooleihin samaistumisen kautta lapsi oppii, että ihmiset toimivat eri lailla eri tilanteissa. (Lummelahti 2004: 39-40.)

Sadutuksessa on vältettävä lapsen johdattelamista, jotta tarina pysyisi lapsen omana, mutta toisaalta voi olla tarvetta auttaa lasta löytämään oikeita sanoja. Ongelmana ei kuitenkaan ole lapsen kyky kertoa tarinaa, vaan se miten aikuinen vastaanottaa lapsen sanoman. (Karlsson 2003: 145.)

Erityiskasvatuksessa saduttaminen toimii hyvänä metodina, jonka avulla lapsen yksilöllisyys ja erilaiset oppimisedellytykset voidaan huomioida paremmin. Saduttamista on käytetty hyödyksi esimerkiksi dysfaattisten lasten opetuksessa. Saduttamisen avulla voidaan luoda rauhallisia ja kiireettömiä hetkiä, jolloin lapsi saa tuottaa satuja omaan tahtiinsa, omaa erityistä kieltään käyttäen. (Grönroos & Harju 2003: 10.)

Muokkasimme sadutuksen sopivaksi apuvälineiden avulla. Otimme avuksi kuvat ja lelut, jotka olivat lapsille mieluisia. Jaoimme työn niin, että Katariina sadutti lapsia. Teija havainnoi, kuvasi videolle ja kirjoitti tarinat muistiin. Seuraavalla kerralla vaihdoimme rooleja. Haastattelimme viimeisillä toimintakerroilla Matin vanhempaa ja ryhmän erityislastentarhanopettajaa.

5.7.1 Yhteiset havainnot Maijan saduttamisesta kuvan avulla

Tullessamme Maija haki katsekontaktiamme sekä huomiotamme. Totesimme jälkeenpäin, että Maija osasi selvästi odottaa meitä. Maijan kuvasadutuksen aiheena olivat hänelle mieluisat aiheet, takka ja makkara. Maija ei kuitenkaan lähtenyt iloisella mielellä mukaamme, vaan alkoi itkeä ja lyödä itseään.

Aiemmat kerrat olimme olleet lepohuoneessa ja nyt menimme toimistoon, jossa pystyimme toimimaan rauhassa. Mietimme oliko sillä merkitystä, ettemme olleet kertoneet Maijalle etukäteen toimistoon menemisestä. Lisäksi Maija oli ollut kolme edellistä päivää Lastenlinnassa tutkimuksissa, joten silläkin saattoi olla merkitystä.

Maija rauhoittui onneksi nopeasti ja innostui kuvista. Maija kertoi yllättävän paljon kuvasta, tosin välillä Maijaa piti hieman johdatella, mutta Teijan mielestä Katariina osasi hyvin viedä juttua eteenpäin niin, että se pysyi edelleen Maijan tarinana, eikä Katariinan. Tilanteen videointi matkapuhelimella ei onnistunut, vaan videoon tuli vain pieniä pätkiä, joten emme pysyneet hyödyntämään videokuvaa. Maijan tarinassa oli muun muassa seuraavaa:

*”Tuli on,
puita, sitte se palaa
sitte ei poksahda
se on tosi kuuma
sitte lähdetään ulos
sitten tulee laulu*

*se rätisee se tuli, se tuli
sinne voi koskee, se tuli
ei voi koskea, ei voi tuleen koskea*

*sitten lähetään ulos, ku on syöty nakit
mennään ulos, ku syöty nakit”*

Maijalle on kokonaisten lauseiden tuottaminen melko vaikeaa, joten siitä johtuu tarinan katkonaisuus. Maija kuitenkin tuotti paljon puhetta, mikä oli hieno suoritus. Kiinnitimme huomiota siihen, että Maijalla oli vaikeuksia hahmottaa tapahtumien aikajärjestystä. Ne olivat hieman sekaisin, mutta tärkeää oli, että Maijan tarinasta löytyi eri tapahtumia. Maijan puhe kääntyi ulkoiluun, joten teimme Teijan kanssa äänettömästi, katsekontaktin avulla, päätöksen näyttää Maijalle toinen kuva, joka oli piirretty kuva päiväkodin pihasta ja siellä leikkivistä lapsista. Olimme ajatelleet kyseistä kuvaa Matille sadutuksen tueksi. Maijan kommentti oli ”liukumäki”. Kysymykseen ”Mitä pihalla voi leikkiä?”, hän vastasi ”Tulella ei saa leikkiä”. Maijan ajatukset olivat vielä takassa ja siellä ne myös pysyivät. Päätimme lopettaa sadutuksen siihen, koska Maija oli hienosti kertonut takka-aiheisen tarinan. Maija lähti hyvillä mielin ulkoilemaan.

5.7.2 Yhteiset havainnot Matin saduttamisesta kuvan avulla

Matin ensimmäinen ajatus päiväkotiin tullessa oli, että hän haluaa leikkiä. Niinpä päätimme antaa Matin ensin leikkiä, jotta hän ehtisi purkaa energiaansa. Kokeilimme jaksaisiko Matti keskittyä paremmin, kun saisi ensin tehdä jotain itselleen mieluista.

Matti tuli toimistoon hyvin vastentahtoisesti. Teija kertoi Matille videoinnista, jolloin Matti meni heti tuolin taakse piiloon. Matti tuli pienen houkuttelun jälkeen pois tuolin takaa ja kertoi haluavansa ulos. Kerroimme, ettei ihan vielä ole ulkoilun aika ja toivoisimme, että Matti kertoisi meille tarinan. Valitsemassamme kuvassa oli paljon lapsia, jotka leikkivät, pelasivat erilaisia pallopelejä ja laskivat liukumäkeä. Kuva oli värikäs ja meidän mielestämme siitä olisi voinut kertoa vaikka kuinka pitkän tarinan. Kuvan aihe oli Matille mieluinen, kuten olimme arvelleet, mutta tarinan kertominen ei innostanut häntä. Matti huomasi kuvassa olevan yksinäisen pojan, joka istui yksin kiipeilytelineen alla murheellisen näköisenä. Matti sanoi:

"Lapsi on lyönyt toista".

Muuta hän ei sanonut. Katariina kysyi *"Miksi lapsi on lyönyt toista?"*, johon Matti vastasi *"Se on lyönyt"*. Jatkoimme siitä keskustelua miettimällä mitä pitää tehdä, jos on lyönyt toista. Matti ei vastannut. Kerroin, että silloin pyydetään anteeksi, ettei kenellekään jäisi paha mieli.

Välillä Matti katsoi Teijaa ja puhelinta, jolla Teija videoi, välillä Matti yritti vielä mennä tuolin taakse piiloon. Lopuksi Katariinan esitettyä muutaman kysymyksen kuvasta, Matti alkoi kertoa seuraavanlaista tarinaa:

"Toi huutaa hirveästi.

Mä haluan ison pyörän.

Minä saan siellä päiväkodin pyörän.

Minä haluan sen, keltaisen.

Toi, lyödään toisia.

Se on lyöny.

Mulla on sininen hattu, lippis.

Mä haluan leikkiä.

Mä haluan leikkiä".

Teija yritti kysyä kuvan lapsesta, että onko se Matti itse, kuvassa poika heitti koripalloa koriin, johon Matti vastasi: *"Sen hattu on sininen"*, vaikka hattu oli punainen. Sanoimme hatun olevan punainen, mutta Matti pysyi omassa kannassaan sinisestä hatusta. Jätimme asian sikseen.

Matti pyöri levottomasti tuolilla ja halusi leikkiä huoneen sivussa olevalla pöydällä olevilla tavaroilla. Emme suostuneet siihen, sillä tavarat oli tarkoitettu kevätjuhlanäytökseen. Matti

kuitenkin yritti ottaa tavaroita, jolloin ohjasimme hänet ovelle ja kiitimme satutuokiosta ja kerroimme, että hän voi mennä leikkimään ryhmään ja kohta ulkoilemaan. Matti hyvästeli meidät ja poistui tyytyväisenä.

5.8 Kahdeksas toimintakerta, leikkisadutus 30.5.2011

Olimme keksineet leikkisadutuksen saduttamisen muodoksi. Olimme lapsia havainnoidessamme kiinnittäneet huomiota siihen, että Maijalle olivat muumit tulleet tutuiksi ja tärkeiksi. Tämän vuoksi valitsimme Maijalle sadutuksen ja tarinan tuottamisen tueksi muumilaivan ja muumihahmoja. Aluksi soitimme cd:ltä muumilaulun. Matin leikkisadutuksessa käytimme Starwars hahmoleluja apuna. Matti leikki usein Starwars -leikkiä, joten hänelle valitsimme siihen liittyviä pieniä hahmoja ja avaruusaluksen. Sadutimme lapsia tarkoituksella samassa tutussa toimistotilassa kuin edelliselläkin kerralla, jotta lasten ei tarvinnut jännittää uutta paikkaa. Tällä kertaa Teija sadutti lapsia, kun Katariina vuorostaan kirjoitti tarinat muistiin ja kuvasi sadutustilanteet puhelimen videokuvaustoiminolla.

5.8.1 Yhteiset havainnot Maijan leikkisadutuksesta

Maija oli aamulla tavallista totisempi, hän ei hymyillyt, eikä hakenut katsekontaktia. Maija vaikutti hermostuneelta ja heijasi itseään tavallista voimakkaammin edestakaisin sekä murisi. Hän lähti kuitenkin hyvin reippaasti kanssamme toimistoon.

Kuuntelimme ja lauloimme yhdessä muumilaulun, jota Maija oli laulanut monena päivänä. Maija heijasi itseään musiikin tahdissa. Teija laittoi laulun jälkeen Maijan eteen pöydälle muumihahmoja. Maija ei mitenkään innostunut tavaroista, joita Teija esitteli hänelle. Hetken tavaroita käsissään pyöriteltään Maija laittoi kaikki tavarat takaisin laatikkoon ja näytti ilmeellään, että nyt oli valmista, tämä oli tässä. Hän ei sanonut koko aikana sanaakaan muumeista, vastasi vain ei, kun Teija ehdotti leikkimistä.

Kiitimme Maijaa, hymyilimme hänelle ja sanoimme, että Maija voi lähteä. Olimme pettyneitä, että Maija ei innostunut, mutta Teija oli osannut odottaa näin käyvän. Kaikki muut toimintakerrat olivat menneet hyvin. Teija tiesi, että Maijalla on omaa tahtoa paljon, jos hän jotakin päättää, niin hänen mielensä ei muutu. Lisäksi uudet asiat usein pelottavat häntä. Teija arveli, että jossain vaiheessa Maija kieltäytyy tekemästä mitään. Harmi, että kieltäytyminen tuli leikkisadutuksessa, jolta odotimme eniten, ja se oli lisäksi viimeinen toimintakertamme.

Kun olimme menossa Matin leikkisadutustuokioon, huomasi Maija meidät ja lähti kulkemaan jäljessämme. Ryhmän aikuinen näytti hämmästyneeltä ja nyökkäsi hyväksyvästi meille. Aikui-

nen tuli kuiskaamaan, että tämä oli ensimmäinen kerta, kun Maija koko päiväkodissa olon aikana halusi itse lähteä jonkun mukaan vapaaehtoisesti.

Maija seurasi melkein loppuun asti Matin leikkiä. Kysyimme Maijalta silloin tällöin tuokion aikana haluaako hän leikkiä myös, mutta Maija ei halunnut. Maijan ilmeet ja eleet olivat sellaisia, että ajattelimme sen olevan hänen tapansa osallistua leikkiin; Maijan kädet kääntyivät Matin lennättäessä konetta ja ilmeet vaihtelivat tarinan eri vaiheissa. Maijalle tällainen on tyypillistä, sillä hän ei leiki päiväkodissa leluilla.

5.8.2 Yhteiset havainnot Matin leikkisadutuksesta

Matti olisi tahtonut päiväkotiin tullessaan ensin taas leikkiä. Kerroimme hänelle, että hän pääsee leikkimään ja vieläpä aivan uusilla tavaroilla. Tällä kertaa kameralla kuvaaminen ei häirinnyt Mattia ollenkaan, lelut olivat niin kiinnostavia.

Matti aloitti leikin lennättämällä avaruusalusta. ”Mä haluan sen lentoon.” Teija liittyi Matin leikkiin ja Matti oli hyvin mukana. Matille oli tärkeää lennättää konetta ja pitää ääntä, jollainen koneesta mahdollisesti kuuluisi. Teija kysyi, mitä sotilaat sanovat, johon Matti vastasi: ”Mä en tierä.” Matti ei lähtenyt roolileikkiin kovin hyvin mukaan houkuttelemalla vaan omaehtoisesti. Välillä Matti leikki selvästi Teijan kanssa, esimerkiksi silloin, kun Teijan hahmo halusi aluksen kyytiin, jolloin Matti sanoi: ”Se putos veteen. Haita tulee syömään”. Näin Matti jatkoi taas koneen lennättämistä, joka oli mieluista. Teija kysyi leikin aikana helppoja kysymyksiä roolihahmona, joihin Matti ei vastannut. Esimerkiksi kysymykseen ”Kuka sinä olet?” Matti ei halunnut vastata.

Matin leikki jatkui erittäin pitkään, mikä oli hieno havainto, sillä Matti ei viihdy pitkäkestoisesti asioiden parissa vaan tempon on oltava nopea. Hän otti Maijalle tarkoitetut muumit leikkiin mukaan. Leikissä vauhtia riitti, avaruusalus vaihtui muumilaivaksi, laiva paloi, hahmoja ammuttiin, toiset liukastuivat, avaruusalus lähti karkuun ja niin edelleen. Matti jaksoi leikkiä ja kertoa tarinaa noin puolituntia, kunnes hän laittoi lelut pöydälle, jolloin päätimme tuokion.

Matin puhe oli mielestämme huonontunut isovanhempien kanssa vietetyn viikonlopun jälkeen. Myös Matin äiti mainitsi saman asian. Isovanhemmat eivät puhu suomea. Olimme työskennelleet Matin kanssa jo seitsemänä kertana ja varsinkin Katariinan kirjoittaessa ylös hänen puhettaan asian huomasi selvästi. Tässä muutama esimerkki Matin lauseista:

”Koska lentää se.”

”Mikä nyt teki tää?”

”Mennä lentoon.”

”Katso se tekee nytte.”

6 Arviointi

Opinnäytetyömme päätavoite oli tukea kahta erityistä tukea tarvitsevaa lasta ja osoittaa, että arjen tukemisella on merkitystä. Avaamme tavoitteiden toteutumista erilaisten tilanne-esimerkkien avulla. Lisäksi arvioimme tavoitteen toteutumista omien havaintojemme perusteella siitä, miten Matin ja Maijan vuorovaikutus sekä aikuisten että lasten kanssa lisääntyi selvästi käyntiemme aikana. Matti ja Maija tuottivat paljon puhetta, osallistuivat muiden lasten toimintaan ja leikkitilanteissa saivat omalla toiminnallaan houkuteltua muita lapsia mukaan.

Saimme ryhmän kasvattajilta, muiltakin kuin vain haastateltavaltamme, palautetta toiminnastamme ja siitä, miten he kaikki huomasivat lasten lisääntyneen vuorovaikutuksen. Maijan muutamassa tilanteessa osoittama poikkeuksellinen toiminta, kuten esimerkiksi mopolla ajaminen pyynnöstäni, vaikka oli aiemmin aina kieltäytynyt, oli kasvattajille myös merkki siitä, että vuorovaikutuksen tukeminen oli onnistunutta.

Molempien lasten terapeutit antoivat palautetta siitä, miten Matin ja Maijan toiminta ja vuorovaikutus terapioissa oli käyntiemme aikana selvästi lisääntynyt. Molempien lasten puheen tuottaminen terapioissa lisääntyi ja keskittymiskyky aiempiin kertoihin verrattuna parantui. Nämä tukivat ajatustamme siitä, että lasten vuorovaikutuksen tukeminen oli onnistunutta.

Osatavoitteena opinnäytetyössämme oli tarjota lapsille onnistumisen kokemuksia sekä elämyksiä ja sitä kautta vahvistaa lapsen itsetuntoa. Samalla lapsi rohkaistuu kokeilemaan uusia toimintoja. Tämän tavoitteen saavuttamista emme varsinaisesti arvioineet, mutta tämä tuli selvästi esille siinä, että Matti hyvin helposti sanoo, että ei osaa tai ei jaksaa. Nyt toimintojemme aikana, hän ei kertaakaan sanonut niin. Annoimme jatkuvasti lapsille positiivista palautetta ja kannustimme sekä sanoilla että omalla esimerkillä toimintaan. Uskomme lasten lisääntyneen vuorovaikutuksen olevan myös osoitus siitä, että heidän itsetuntonsa ja rohkeus ilmaista itseään kasvoi.

Tavoitteemme oli myös olla hyödyksi koko ryhmälle. Tämän tavoitteen arvioinnissa käytimme kasvattajilta saamaamme palautetta ja omia havaintojamme. Saimme paljon kiitosta omasta toiminnastamme. Lisäksi huomasimme saavamme vastuuta. Eräänä päivänä oli tilanne, että ryhmän kasvattajilla oli palaveri ulkoilun ajan. Me olimme valvontavuorossa olevan toisen ryhmän kasvattajien kanssa ulkona. Eräs heistä kysyi, voisiko mennä sisälle tekemään jonkin

tärkeän työn. Hän ja muut toisen ryhmän kasvattajat luottivat siihen, että me vastasimme oman ryhmämme valvonnasta. Tämä sopi meille hyvin.

Ulkoilun päätyttyä aloimme ohjata lapsia sisään. Oman ryhmän kasvattajien palaveri venyi ja me vastasimme lasten riisumisesta, käsien pesusta ja siirtymisestä ruokapiirihuoneeseen. Palaverin päätyttyä meitä kiitettiin kovasti, että olimme toimineet niin joustavasti ja ottaneet vastuuta. Meille tilanteen hoitaminen oli itsestään selvyys.

Hoidimme muitakin siirtymätilanteita ja olimme apuna erilaisissa toiminnoissa, kuten ruokapiirissä. Leikimme myös muiden lasten kanssa ja huomioimme heitä mahdollisuuksien mukaan. Sovimme välillä ulkoilujen aikana, että Katariina keskittyy Mattiin ja Maijaan ja Teija keskittyy muiden kanssa olemiseen ja touhuamiseen. Ulkona sattui ja tapahtui jatkuvasti ja oli tärkeää, että mahdollisimman monta silmäparia oli valvomassa lapsia. Lisäksi esimerkiksi naapuriryhmän pojat olivat Teijan harjoittelun aikana tottuneet siihen, että Teija leikki heidän kanssaan ulkona hippaa, polttopalloa ja muita leikkejä. Nytkin he odottivat näin tapahtuvan ja koska joukossa on lapsia, jotka tekemisen puutteen vuoksi alkavat helposti kiusata muita lapsia, katsoimme, että on järkevää turvata ulkoilun sujuminen. Erityisesti Matti tahtomattaan ajautui välillä sanaharkkaan näiden lasten kanssa, tai joutui ärsytyksen kohteeksi, ja toiminta näiden lasten kanssa auttoi myös Mattia.

Tavoitteemme oli toimia vuorovaikutuksessa, kuten muissakin toiminnoissa lapsilähtöisesti. Pyrimme huomioimaan lapsen mielialan, kuten mielipahan ja antamaan lapselle aikaa osallistua vapaaehtoisesti toimintaan. Emme myöskään missään vaiheessa pakottaneet lapsia mukaan, vaan houkuttelimme ja omalla esimerkillä kannustimme heitä toimimaan. Tarkoitus oli saada vuorovaikutus toimimaan harmonisella tavalla, pyrkiä toimintaan, jossa lapsella oli hyvä olla. Se onnistuu lapsen omien voimavarojen ja kykyjen löytämisellä. Vahvuuksien tukeminen auttaa positiivisen minäkuvan muodostumista ja tukee mahdollisten heikkouksien voittamista. (Hujala ym. 2007: 29.)

Tärkeää on huomata, että lapsilähtöisyys ei tarkoita sitä, että lapsi määrittelee mitä tehdään, vaan aikuisella on vastuu toiminnasta. Varhaiskasvatuksessa puhutaan kasvattajista ja kasvatettavista. Tämä antaa kasvattajille tiettyä valtaa ja vastuuta. Parhaassa tapauksessa valta kuitenkin antaa lapselle miellyttävää turvallisuutta ja saa lapsen toimimaan oikealla ja halutulla tavalla. (Holkeri-Rinkinen 2009: 225.)

Sensitiivinen kasvattaja tietää mikä on lapsen kehityksen kannalta oleellista ja osaa oikealla hetkellä ehdottaa lapselle toimintaan osallistumista. Toiminnassamme lapsilähtöisyys toteutui

lasten mielenkiinnon ja kiinnostusten kohteiden huomioimisena toimintoja suunnitellessamme. Uskomme, että tämä oli syy, miksi lapset lähtivät niin hyvin mukaan ja osallistuivat toimintaamme. Eettisyys toteutui muun muassa lapsen tahdon kunnioittamisena, vaitiolovelvollisuuden toteutumisena ja kuvasimme toiminta- ja havainnointitilanteet totuudenmukaisesti.

Lapsen itsetunnon vahvistaminen oli yksi osa vuorovaikutuksen tukemisen osa-aluetta. Molemmat lapset saivat onnistumisen kokemuksia, joka näkyi esimerkiksi lasten iloisista ilmeistä ja hyvästä mielestä. Onnistumisen kokemuksia olivat esimerkiksi kaverien mielenkiinnon herättäminen ja meiltä positiivisen palautteen saaminen. Laululeikeissä liikkeiden oikein tekeminen ja rytmissä soittaminen oikeaan aikaan, sekä meiltä saatu positiivinen palaute, loivat kokemuksen onnistumisesta. Lisäksi lapset rohkaistuivat kokeilemaan uusia toimintoja ja molemmat osallistuivat myös koko ryhmän yhteiseen varjoleikkiin. Matille ja Maijalle koko ryhmän yhteisiin leikkeihin osallistuminen on ollut aiemmin melko haastavaa.

Tutkimuksen, tai opinnäytetyön, raportointi ei saa olla harhaanjohtavaa tai puutteellista. Eettiset näkökohdat huomioonottava opinnäytetyön tekeminen on haastavaa ja siihen on perehdyttävä kunnolla. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1998: 29-30.) Käytetyt lähteet on merkittävä tarkasti ja oikein, jotta kunnia menee oikealle henkilölle, eikä kirjoittajaa voida syyttää plagioinnista tai virheellisestä tiedonannosta (Pohjola 2007: 17). Tärkeää on muistaa, että tutkimuksesta, tässä tapauksessa opinnäytetyöstä, saatu tieto välittyy yhteiskuntaan, jolloin tiedon julkistamisen ja käyttämisen etiikkaa tulee pohtia. Sitä kenelle tieto on tarkoitettu, mistä lähtökohdista se on saatu, mitä varten ja kenen hyödyksi tietoa tuotetaan, korostuvat yhteiskuntatieteellisissä tutkimuksissa. Yleistetysti sanottuna eettisyyden tulisi olla läsnä koko prosessin ajan, jokaisessa vaiheessa. Eettisesti kestävän tutkimuksen tunnusmerkkeinä pidetään sitä, että tutkija punnitsee tietoisesti eri vaiheiden ja ratkaisujen kestävyyttä, niiden merkitystä sekä seurauksia. (Pohjola 2007: 12, 21, 25.)

Sosionomikoulutuksessamme eettisyys on korostetusti läsnä kaikissa opinnoissa, joten meille eettisesti toimiminen, kuten esimerkiksi vaitiolovelvollisuuden noudattaminen ja lapsen vapaaehtoinen toimintaan osallistuminen olivat itsestäänselvyyksiä. Pohdimme eettisyyttä ja sen toteutumista havaintoja analysoidessamme ja mielestämme otimme eettisyyden huomioon koko prosessimme ajan.

Yksi osa tavoitteita ja tavoitteiden saavuttamisen arviointia oli haastatella lapsen vanhempia ja kasvattajia. Halusimme tuoda esiin vanhemman ja kasvattajan äänen ja toiveet erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa tehtävälle työlle. Toivoimme saavamme haastatteluista myös

tukea omaan opinnäytetyöhömmä ja siihen, että vuorovaikutuksen tukemisesta oli selkeää hyötyä. Lisäksi halusimme haastatteluilla poistaa mahdollisia ennakkoluuloja ja antaa työme lukijoille näkökulman siitä, että vanhemmatkaan eivät odota mitään ihmeellistä toimintaa, vaan tavallista arkea ja leikkiä. Samoin myös kasvattajan haastattelusta käy ilmi, että työ on haastavaa, mutta ei mahdotonta, ja mitään erityisosaamista ei aina tarvita. Toki erityisosaamisesta on lapselle suuri hyöty, mutta se ei ole joka tilanteessa välttämätöntä.

6.1 Äidin haastattelu

Haastattelun lisäksi juttelimme Matin äidin kanssa useana aamuna. Äiti myönsi olevansa välillä kiireinen, jonka vuoksi Matti saapui myöhässä päiväkotiin. Äiti epäili, että kiireinen aika-tila saattoi vaikuttaa Matin käytökseen.

Matin äiti suostui haastateltavaksemme ja olimme antaneet hänelle kysymykset etukäteen. Pyrimme kysymyksillämme kartoittamaan sitä miten äiti toivoisi lastansa tuettavan päiväkodin arjessa. Toinen tärkeä osa haastattelua oli, että toivoimme saavamme vastauksen kysymykseemme, onko järjestämillämme toimintatuokioilla ollut äidin mielestä vaikutusta Mattiin. Haastattelussa toteutui kasvatuskumppanuus ja saimme vahvistusta havainnoillemme Matista.

Äiti on erittäin tyytyväinen päiväkodin arkeen ja siihen, miten Mattia arjessa tuetaan. Hän mainitsi leikin tärkeänä vuorovaikutuksen välineenä ja, että erilaisten toimintojen kautta (esimerkiksi meidän järjestämämme toimintatuokiot) tuetaan lapsen kehitystä ja vuorovaikutusta. Ristiriitatilanteet ovat Matille haastavia ja niihin pitää äidin mielestä puuttua heti. Leikkitilanteessa syntyvässä ristiriidassa on aikuisen osattava auttaa lasta ja ohjattava tilanne, tai leikki, johonkin toiseen suuntaan.

Päiväkodin arjen toimintoihin äiti toivoi Matin saavan tukea ja ohjausta. Erityisen tärkeäksi äiti mainitsi Matin itsenäistymisen tukemisen. Matti syö ja pukee hyvin itse, mutta esimerkiksi itsenäinen nukahtaminen on vaikeaa. Äiti kertoi Matin edistyneen paljon erilaisissa taidoissa nykyisessä päiväkotiryhmässä olon aikana. Äiti toivoi lisää kehittävää toimintaa arkeen, mutta ei osannut tarkasti nimetä, mitä toiminta voisi olla. Hän oli erittäin tyytyväinen kasvatuskumppanuuteen päiväkodin kanssa ja koki tulleen kuulluksi.

Omaan kysymykseemme emme varsinaisesti vastausta saaneet. Äidin mielestä toimintamme olivat hyvä juttu, mutta Matti ei yleensäkaan puhu kotona mitään mitä päiväkodissa on tapahtunut. Matti kertoo tapahtumista vain silloin, kun hän on saanut ”liikennevalorangaistuksen” punaisen valon. Tämä tarkoittaa sitä, että päivälevon jälkeen lapsi ei saakaan heti leikkiä, vaan ensin hänen on tehtävä joitakin pöytäpuuhia.

Kerroimme äidille muun muassa Matin hienosta soittamisesta. Äiti oli tästä erittäin ilahtunut ja totesi, että Matille olisi mukava saada jokin harrastus, sillä Matilla ei äidin mukaan ole kavereita pihapiirissä. Äiti ei uskalla laskea Mattia yksin pihalle, koska pelkää Matin karkaan.

Mielestämme onnistuimme toiminnoillamme tukemaan Matin vuorovaikutusta aikuisen kanssa päiväkodin arjessa. Sen sijaan mieltämme jäi askarruttamaan Matin kielenkehityksen ja vuorovaikutuksen riittävä tukeminen kotioiloissa. Äidin haastattelun pohjalta nousi esiin, että Matti leikkii paljon yksin omissa oloissaan.

Opinnäyteyöme tarkoitus ei ole pohtia Matin vuorovaikutuksen ja kielen kehitystä kotioiloissa, mutta niillä on olennainen merkitys Matin kehitykseen kokonaisvaltaisesti. Ei riitä, että Mattia tuetaan päivähoidossa, vaan Mattia pitäisi tukea myös kotona. Puhuimme asiasta päiväkodissa ryhmän kasvattajien kanssa ja he olivat samaa mieltä asiasta kanssamme.

6.2 Työntekijän haastattelu

Haastattelimme ryhmän erityislastentarhanopettajaa selvittääksemme ensisijaisesti onnistuimmeko hänen mielestään tukemaan kahden valitsemamme erityistä tukea tarvitsevan lapsen vuorovaikutusta, ja miten se hänen mielestään näkyi lasten toiminnassa. Lisäksi halusimme saada selville millaisia haasteita erityistä tukea tarvitsevat lapset asettavat työlle, koska itse koimme lasten vähäisen keskittymiskyvyn haasteeksi.

Lisäksi halusimme kysyä mitä toiveita hänellä oli erityistä tukea tarvitsevien lasten parissa tehtävälle työlle ja olimmeko me onnistuneet ehkä täyttämään joitakin näistä toiveista. Yksi osa kyselyä oli selvittää, tukeeko hänen mielestään päiväkodin arki erityistä tukea tarvitsevaa lasta ja miten se toteutuu. Valitsimme tämän kysymyksen, koska osana opinnäytetyöme oli osoittaa esimerkiksi kasvattajille, että aina ei tarvita erityistä osaamista, kun työskennellään erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa.

Suurimmaksi haasteeksi haastateltavamme mainitsi ajan löytämisen jokaisen lapsen havainnointiin, ja siltä pohjalta lapsen yksilöllisyyden sekä vahvuuksien huomioimisen lapsen kehityksen tukemisessa, toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa. Moniammatillinen yhteistyö lapsen kanssa työskentelevien muiden ammattilaisten kanssa vie aikaa, kun on tutustuttava erilaisiin lausuntoihin ja suosituksiin. Lisäksi on järjestettävä moniammatillisia yhteistyöpalejia. Lapsen toimintaa ja kehitystä on arvioitava oman tiimin kanssa säännöllisesti.

Koti asettaa myös omat haasteensa. Kasvatuskumppanuus saattaa joskus sisältää myös vanhemman tukea ja kannattelua. Vanhemmat eivät aina välttämättä ymmärrä kaikkia tavoittei-

ta ja saattavat tahtomattaankin toimia lapsen kehityksen jarruna. On myös osattava arvioida minkä verran lapsi hyötyy eriyttämisestä ja minkä verran normaalista toiminnasta muiden lasten kanssa. On muistettava ja pyrittävä siihen, että jokainen lapsi tulisi kuulluksi ja pääsisi vuorovaikutukseen.

Haastateltavan suuri toive oli, että osattaisiin nähdä arvokkaana pienet arjessa toteutettavat asiat ja näiden arkisten asioiden arvostuksen lisääntyminen. Resursseja tulisi olla tarpeeksi, ettei aina tarvitsisi itse venyä. Hän toivoi alan yleisen arvostuksen nousua ja sitä, että lasten tarpeista huolehtiminen nähtäisiin arvokkaana asiana.

Haastateltavan mielestä päiväkodin arki tukee erinomaisesti erityistä tukea tarvitsevaa lasta. Lapsen omatoimisuus, aloitteellisuus ja itsenäisyys lisääntyvät. Lisäksi lapsen vuorovaikutustaidot kasvavat ja ongelmaratkaisukyky lisääntyy. Runsaat toistot ja päivittäin tapahtuvat rutiinit ja niistä selviytyminen lisäävät lapsen motivaatiota harjoitella asioita. Lapsi viettää ison osan päivästänsä päiväkodissa, jossa hänen perustarpeensa (kylmä, nälkä, yksinäisyys jne.) ajavat lapsen hakeutumaan vuorovaikutukseen. Näiden tarpeiden tyydyttäminen tukee lapsen hyvää oloa ja lisää vuorovaikutusta muiden kanssa.

Matti ja Maija ovat haastateltavamme mukaan tulleet rohkeammaksi hakeutumaan leikkeihin ja vuorovaikutukseen muiden lasten kanssa. Samoin puhe aikuisille on lisääntynyt. Erityisesti Matti on selvästi iloinnut aikuisen antamasta lisääntyneestä huomiosta ja lähtenyt hyvillä mielin toimintoihin mukaan. Hän korosti ajan antamistamme ja lapsilähtöistä toimintaamme merkittävänä tekijänä lasten kehityksessä.

Toimintatuokiomme olivat hänen mielestään lasten vuorovaikutusta tukevia ja lasten mielenkiinnon mukaan valittuja. Kiinnostus aiheisiin herättää lapsen uteliaisuuden ja innostaa toimintaan sekä auttaa lasta keskittymisessä ja ilmaisupyrkimyksissä. Haastateltavamme oli myös tyytyväinen toimintojemme rakenteeseen. Selkeä struktuuri luo turvallisuutta ja helpottaa lapsen kommunikointia kun aikuinen vastaa vuorovaikutuksesta.

6.3 Toimintatuokioiden arviointi

Oman toiminnan arvioinnissa käytimme pääasiassa havainnointia. Tiedostimme havainnoinnin riskit ja mahdolliset virhetulkinnat, mutta uskomme, että lasten innokas osallistuminen toimintaan, iloiset ilmeet ja hymyt, olivat aitoja. Havaintomme olivat usein hyvin samankaltaisia. Aikuisella on oltava selkeä käsitys siitä, mitä havainnoidaan ja miksi. On tärkeää huomioida lapsen vahvuudet, valmiudet ja lasta eteenpäin kantavat voimavarat. Aikuisen on huomioitava kaikki havainnointilanteeseen liittyvät seikat. Lisäksi pitää miettiä omia havaintojaan, että näkeekö oikeasti sen mitä lapsi tekee vain sen mitä lapsen pitäisi tehdä. Samoin aikuisen

on tiedostettava, että oma läsnäolo ja vuorovaikutustapa vaikuttavat lapsen tapaan toimia. (Aaltonen ym. 2008: 44.)

Kirjoitimme heti jokaisen toimintakerran jälkeen oppimispäiväkirjaa ja vasta sen jälkeen kävimme refleктоivaa keskustelua. Reflektiolla tarkoitetaan toimintaa, jossa yksilö, yksin tai yhdessä toisen kanssa, pohtii ja analysoi kriittisesti omaa toimintaansa. Reflektointi antaa mahdollisuuden miettiä omia tunteita, arvoja, uskomuksia, asenteita ja ajatuksia. Samalla reflektointi tarjoaa mahdollisuuden myös kyseenalaistaa omia havaintoja ja toisaalta punnita niitä kriittisesti. (Mäkinen, Raatikainen, Rahikka & Saarnio 2009: 47). Keskustelu vahvisti havaintojemme samankaltaisuutta ja tulkintaamme, koska molemmilla luki papereissa samat asiat, eikä ollut sitä mahdollisuutta, että toinen olisi vain sanonut olevansa samaa mieltä tai kiinnittäneensä samaan asiaan huomiota.

Toimintakertamme olivat mielestämme pääosin onnistuneita. Olimme varanneet lasten havainnointiin kaksi kertaa, mikä oli hyvä asia, koska ensimmäisellä kerralla Maija oli sairaana. Lisäksi saimme havainnoitua Matin ja Maijan vuorovaikutusta muiden lasten kanssa, mikä oli hyödyllistä ja opettavaista. Pystyimme alkuhavaintojemme jälkeen paremmin huomaamaan Matin ja Maijan lisääntyneen vuorovaikutuksen muiden lasten kanssa, kun arvioimme työomme onnistumista.

Havainnointi auttoi erityisesti Katariinan lapsiin tutustumista. Mikäli olisimme aloittaneet varsinaisen toiminnan heti, olisi se voinut olla haastavampaa ja lapset olisivat saattaneet kieltäytyä koko toiminnasta, koska Katariina oli heille uusi aikuinen. Nyt havainnointi kertamme toimivat myös tutustumiskertoina.

Leikki ja sen havainnointi ei ollut varsinainen tavoitteemme, koska leikki on lapselle luonnollista, jokapäiväistä toimintaa. Havainnoimme paljon lasten leikkiä ulkona ja leikki tarjosikin meille oivan keinon tukea molempien lasten vuorovaikutusta toisten lasten kanssa. Aikuinen voi tukea lapsen leikkiä ja vuorovaikutusta leikissä, mutta ei mielestämme koskaan voi täysin korvata toista lasta leikkitilanteessa.

Aikuisen on mentävä ensin mukaan lapsen toimintaan ja sitä kautta miettiä, kuinka lapsen leikkiä voisi kehittää. Tärkeää on, ettei yritetä poistaa lapsella jo olevaa toimintaa ja keksiä jotain ihan uutta, vaan rakentaa olemassa olevan leikin ympärille uusia ideoita sekä mahdollisesti muokata leikkiympäristöä. (Kontu & Suhonen 2008: 113.)

Laululeikkituokiot onnistuivat kokonaisuudessaan. Toiminta-aika, noin 25 minuuttia, oli sopiva, koska lapset jaksoivat keskittyä koko toimintahetken ajan. Molemmilla lapsilla on vaikeuksia keskittyä pitkäkestoiseen toimintaan ja keskittymisen herpaantuminen näkyy toiminnan

lopettamisena, tai muun toiminnan aloittamisena, kuten häiritsemisenä. Nyt sellaista ei näkynyt, pieniä poikkeuksia lukuun ottamatta. Kolme samalla rutiinilla toistuvaa toimintoa oli myös hyvä määrä. Kuten teoriaosuudessa totesimme, on rutiinien merkitys lapselle tärkeää. Matti turhautuu helposti, mikäli toiminta on liian haasteellista Matin taidoille tai jo niin tuttua, että Matti ei enää koe saavansa toiminnasta mitään uutta.

Pieni lapsi pitää toistuvista, rutiinin omaisista tapahtumista. Ne luovat hänelle turvallisuuden tunteen. Rutiinit auttavat myös ajan hahmottamista. Energiaa jää muihin asioihin, kun tietää jo mitä seuraavaksi tapahtuu tai pitää tehdä. Tutut ja ennakoitavat asiat edistävät tietoista ajattelua. (Kyrönlampi-Kylmänen 2010: 19.)

Tuokioiden yksi tarkoitus oli myös vahvistaa lapsen kehontuntemusta, mikä on molemmille lapsille haastavaa. Tässä tavoitteessa onnistuminen näkyi esimerkiksi siinä, että Maija alkoi paremmin pysyä mukana ”pää-olkapää-peppu”-laulussa ja osasi näyttää oikeita kehon osia oikealla hetkellä. Lisäksi toimintatuokioiden tavoitteena oli tarjota lapsille onnistumisen elämyksiä ja tätä kautta vahvistaa lapsen itsetuntoa, joka erityisesti Matilla on huono. Matti totesikin jossain vaiheessa ”*minä osasin*”.

Molemmilla lapsilla on jonkin verran kosketusherkkyyttä. Tämä kävi taas selvästi ilmi siinä, että ensimmäisellä kerralla Matin ja Maijan oli vaikea rentoutua nystyräpallolla hieronnan aikana. Hieronnan ja rentoutumisen tarkoituksena oli opettaa molempia lapsia rentoutumaan ja rauhoittumaan, sillä erityisesti Matilla on välillä todella suuria keskittymisvaikeuksia ja vaikeuksia asettua päivälevolle. Toinen tarkoitus hieronnalla oli opettaa lapsille oman kehon hahmottamista.

Pohdimme sitä, että pallolla hierontaa voisi välillä käyttää Matin rauhoittamiseen päivälevon ajaksi, sen sijaan, että aikuinen aina seisoo sängyn vieressä ja silittää Mattia. Palloa voisi hyödyntää myös ruokapiirin aikana, jossa molemmilla lapsilla on vaikeuksia istua paikoillaan ja keskittyä puhuttuun asiaan. Nystyräisen pallon puristamisen voisi auttaa molempia lapsia keskittymään puheeseen, kun käsillä olisi tekemistä ja lapsen vireystila ei pääsisi laskemaan.

Sadutustuokioiden tarkoituksena oli tukea Matin ja Maijan vuorovaikutusta ja puheen tuottamista. Tämän toteutumista arvioimme havainnoimalla, kirjaamalla lapsen puhetta ja videoimalla. Videoinnin onkin todettu olevan hyvä apua vuorovaikutuksellisten toimintajaksojen havainnoinnissa. Samalla kasvattaja voi arvioida omaa vuorovaikutustaan lasten kanssa. (Heikka, Hujala & Turja 2009: 76.) Me kiinnitimme videossa huomiota ennen kaikkea lapsen tuottamaan puheeseen, mutta samalla reflektoimme omia puheitamme.

Sadutus ei toteutunut toivomallamme tavalla. Leikkisadutuksessa Maija ei innostunut ollenkaan hänelle suunnitelluista leluista. Maija kuitenkin yllätti meidät haluamalla mukaan Matin leikkisadutukseen. Tämä oli yllätys myös ryhmän kasvattajille, koska Maija ei ole aiemmin vapaaehtoisesti halunnut mukaan mihinkään toimintaan. Tämä oli meille myös hyvä palaute siitä, että olimme onnistuneet luomaan Maijan luottamuksellisen suhteen ja kannustaneet Maijaa omaan mielipiteen ilmaisuun vuorovaikutusta tukemalla.

Videosta käy hyvin ilmi, että vaikka Maija ei sanallisesti osallistu Matin leikkiin ja leikkisadutukseen, on hän silti mukana Matin leikissä. Maija jäljittelee Matin leikkiä ja on leikissä mukana ilmein, elein ja koko kehollaan. Tämä on mielestämme myös hyvä esimerkki siitä, että vuorovaikutuksen tukeminen on ollut onnistunutta ja vuorovaikutus on, kuten teoriaosuudessa mainitaan, myös paljon muuta kuin puhetta.

Matin ensimmäinen videointi ei aluksi onnistunut, vaan Matti piilotteli tuolin takana. Pohdimme, että meidän olisi pitänyt varmasti kertoa Matille etukäteen videoinnista, eikä vasta tuokion alussa. Matin puheen tuottaminen oli leikkisadutuksen aikana hankalaa ja Matti keskittyi enemmän leikkiin ja kovien äänien tuottamiseen. Pohdimme oliko sillä merkitystä, että Matti oli juuri ollut viikonlopun isovanhemmillaan ja puhunut koko viikonlopun vain omaa äidinkieltään.

Kuvasadutus ei mennyt aivan kuten olimme ajatelleet. Luulimme, että Matti kertoisi kuvasta paljon ja pitäisi sadutuksesta. Olimme päättäneet, että johdattelemme tarinaa hieman johonkin suuntaan, jos lapsi ei itse keksi mitään. Näin teimme, emme lähteneet liikaa johdattelemaan lasta, sillä se ei olisi ollut lapsen omaa kertomusta.

Maijan kuva oli erittäin hyvä valinta. Maija innostui siitä ja kertoi itselleen tärkeät asiat ja toisti ne muutaman kerran. Matin kuva olisi ehkä voinut olla joku toinen, autoja, polkupyörä, jokin yksinkertaisempi, eikä niin paljon asiaa täynnä. Ehkä kuvan monipuolisuus ei aina ole hyvä asia, yksinkertaisesta kuvasta voi olla helpompi kertoa. Pyörittelimme myös ajatusta kuvista, joissa olisi looginen järjestys, mutta hylkäsimme sen, emme halunneet sadutuksesta tehtävää, vaan mukavaa yhdessäoloa. Matin ja Maijan ikä ja kehitystaso vaikuttivat myös valintaamme. Matin ikäinen lapsi kykenee jo loogiseen ajattelukykyyn, mutta Matin on todettu olevan ikätasoaan alemmalla kehitystasolla.

Tunteemme olivat vähän ristiriitaiset sadutuksen jälkeen. Kuvien valinnat olivat onnistuneet, ne olivat selvästi lapsille mieluisia. Maijan saduttaminen onnistui melko hyvin. Hän ei häiriintynyt kuvaamisesta ja puhetta tuli melko paljon hankalan alun jälkeen. Matti sen sijaan kurtisteli kohti kameraa, eikä pystynyt keskittymään tarinan kertomiseen. Ensimmäisen kerran

toimintojemme aikana Matti lähti tekemään omiaan, eli lähti katsomaan toimistossa olevia esineitä, ja selvästi testasi rajoja, mitä hän saa tehdä ja mitä ei.

Matti ei välittänyt Maijan läsnäolosta ollenkaan eikä pyytänyt Maijaa leikkimään, mitä me odotimme. Matin äidin puheista ja haastattelusta ymmärsimme, että Matilla ei ole juurikaan oman ikäistä seuraa muualla kuin päiväkodissa. Kotipihalla olisi lapsia, mutta Mattia ei uskalla päästää sinne ilman aikuista. Matin leikki vaikutti mielestämme pienemmän lapsen leikiltä, jota leikitään rinnakkain omissa oloissa, ehkä välillä vilkaistaan mitä toinen tekee. Matista tehty arvio moniammatillisessa yhteistyössä piti mielestämme paikkansa. Siinä arvioitiin Matin olevan ikätasoaan muutaman vuoden alempana, joka täyttää hyvin muun muassa rinnakkaisleikin kriteerit.

Lapsien leikkisadutus ei toteutunut toivotulla tavalla, mutta toisaalta mielestämme onnistuimme siinä tärkeimmässä eli vuorovaikutuksen tukemisessa. Matti nautti leikistä ja huomiostamme. Lisäksi opimme, että omat odotukset ja toiveet eivät aina käy toteen. Lapsilähtöisyys säilyi, mutta olimme itse innostuneempia leikkisadutuksesta kuin lapset.

6.4 Oman oppimisen ja ammatillisen kasvun arviointi

Oma oppiminen ja sen arvioiminen ei ollut varsinainen tavoitteemme, koska tiesimme etukäteen oppivamme paljon. Yllätys oli se kuinka paljon huomasimme oppivamme ja jo osaavamme. Omaa oppimista arvioimme keskustelemalla ja oppimispäiväkirjojen avulla. Jokaisen toiminnan kerran kävimme reflektovaa keskustelua siitä, mikä oli ollut uutta, missä taas huomasimme hyödyntävämme jo aiemmin opittua tai koettua.

Laululeikkituokioissa huomasimme selvästi miten tärkeä merkitys oli sillä, että itse osallistuimme toimintaan. Matti ja Maija katsoivat molemmat meistä mallia ja hakivat katsekontaktilla selvää hyväksyntää omalle toiminnalleen. Lisäksi oma kiinnostuksemme ja innokkuutemme toimintaan saivat selvästi Matin tulemaan mukaan, vaikka hän aluksi halusi katsoa meitä lattialta.

Omaan ammatillisuuteen liittyi myös, että vaikka tunsimme molemmat olevamme jossain vaiheessa projektiamme melko väsyneitä, emme antaneet sen näkyä itse toiminnassa. Keskustelimme asiasta ja myönsimme molemmat, että oman elämän henkilökohtaiset asiat, kuten perhe, työ ja talous, olivat etusijalla molempien ajatuksissa, mutta yhdessä päätimme, että ne eivät saa vaikuttaa projektimme toteuttamiseen. Molempia helpotti myös tieto siitä, että toinen tunsi samoin ja kävi läpi samoja asioita.

Huomasimme, että oma ammatillisuus tuli esiin esimerkiksi vähän yllättävissäkin tilanteissa, kuten siinä, kun ketään kasvattajaa ei tullut heti palaverista vastaanottamaan lapsia ulkoa, vaan tilanteen hoitaminen jäi meidän vastuullemme. Emme joutuneet paniikkiin, emmekä kysyneet toisiltamme, mitä teemme, vaan toinen otti wc vastuun ja toinen auttoi lapsia riisumisessa. Toimimme tiiminä ja saimme kaikki lapset koottua ruokapiirihuoneeseen.

Osasimme myös olla siellä missä eniten tarvittiin apua tai niissä tilanteissa missä katsoimme lasten eniten meitä tarvitsevan. Kertaakaan emme saaneet kasvattajilta palautetta tai pyyntöä, että voisimme tehdä jotain muuta. Saimme aina kiitosta siitä, että olimme huomanneet tilanteet, jossa meitä tarvittiin, tai joissa meistä oli eniten hyötyä.

Ammatillinen kasvu näkyi myös siinä, että emme pettyneet, vaikka jokin tilanne ei mennyt suunnitelmien mukaan. Sadutukselta odotimme enemmän, mutta saimme siitä toisenlaisia, jopa positiivisia kokemuksia, joita emme olleet odottaneet. Oma jännityskin katosi hyvin nopeasti, kun huomasimme osaavamme ja hallitsevamme asioita. Kuvien käyttö sujui, vaikka ensimmäisellä kerralla se olikin haasteellista. Tukiviittomia totesimme molemmat haluavamme opetella tulevaisuudessa lisää.

Yhtenä tavoitteena oli oppia toiselta ja hyödyntää molempien erityisosaamista. Tätä tavoitetta emme tietoisesti havainnoineet, mutta huomaisimme sen toteutuvan työmme eri vaiheissa ja käytännön tilanteissa. Käymisämme keskusteluissa se tuli hyvin esille siinä, että molemmat päätyivät havainnoissa usein samaan lopputulokseen, mutta aivan eri menetelmällä. Teija saattoi havainnoida lapsen ilmeitä ja eleitä, Katariina taas toimintaa. Lisäksi Teijan havainnot saattoivat olla joskus teoreettisempia ja Katariinan käytännön läheisempiä.

Keskinäinen vuorovaikutuksemme toimi hyvin ja annoimme toisillemme tilaa. Annoimme myös toisillemme palautetta toiminnasta. Teija esimerkiksi kertoi Katariinalle, että huomasi tämän puhuvan liian nopeasti Maijalle, joka näkyi Maijan kysyvistä ja hämmentyneistä ilmeistä. Emme tehneet tarkkoja käsikirjoituksia etukäteen, vaan etenimme aika spontaanisti. Otimme, että työtä voi tehdä monella eri tavalla ja sovittaa nämä tavat yhteen toimivaksi kokonaisuudeksi. Tärkeimmiksi seikoiksi nousivat luottamus toiseen, toisen arvostus, kunnioitus ja jatkuva avoin keskustelu yhdessä.

6.5 Opinnäytetyön hyödyn arviointi

Emme löytäneet suoranaisesti opinnäytetyömme aiheeseen liittyvää aiempaa tutkimusta tai työtä. Toivomme työmme osoittavan lukijalle, että vuorovaikutuksen tukemisesta saa jo pienellä panostuksella ison ja selvästi havaittavan hyödyn, kuten esimerkkimme osoittavat. Lisäksi toivomme työmme antavan lukijalle tunteen siitä, että erityistä tukea tarvitsevan lapsen

tukeminen ei ole niin haastavaa kuin usein luullaan. Toteuttamamme toiminnot on helppo järjestää pienissäkin tiloissa, eivätkä ne vaadi suuria järjestelyjä tai erityistä osaamista. Toiminnot ovat leikinomaisia, jonka uskomme myös helpottavan lasten osallistumista toimintaan.

Itse huomasimme tehostetun vuorovaikutuksen hyödyt esimerkiksi lasten leikeissä. Maijan leikki on pitkälti ollut rinnakkaisleikkiä toisten lasten kanssa. Yleensä Maijan toiminta on vain yksinäistä hiekan valutusta, joka ei ehkä näytä leikiltä muiden lasten silmissä. Nyt Maijan ratsastusleikki oli toiminnallista ja riehakasta, mikä kiinnosti muita lapsia. Maija osoitti myös selvästi ilmeillään ja eleillään kiinnostuksensa siihen, että muut lapset tulisivat mukaan hänen keksimäänsä ratsastusleikkiin.

Sisäleikeissä Maija kiinnitti enemmän huomiota muihin lapsiin kuin aikaisemmin. Hän selvästi havainnoi ympäristöään ja muiden lasten puheita sekä tekemisiä aktiivisemmin kuin yleensä. Hän esimerkiksi meni kahden kuiskuttelevan lapsen viereen kuullakseen heidän juttujaan ja samalla Maija nauraa kihersi kuin osoittaakseen olevansa ”jutussa” mukana. Laululeikkituokioissa Maija osallistui toimintaan aktiivisesti, eikä vetäytynyt syrjään, mitä oli aiemmin tapahtunut.

Matti taas osoitti ulkoilussa kuunnelleensa esimerkiksi tarinaamme muurahaisista askarrellessamme muurahaispesää, ulkona hän keräsi muurahaisia ämpäriin ja esitteli niitä muille lapsille. Hän sai toiset lapset kiinnostumaan ja osallistumaan leikkiinsä. Matille ominaista on mennä mukaan toisten leikkiin, ei itse kehittää leikkejä, joten tämä oli mielestämme hyvä osoitus siitä, että kannustamisemme ja vuorovaikutukseen rohkaisemisemme oli tuloksellista. Uskomme, että kokemus oli Matille merkittävä itsetunnon kohentamisenkin kannalta.

Toinen konkreettinen esimerkki Matin saamasta tuesta vuorovaikutukseen ja rohkaistumisesta itseilmaisuuksiin sekä havaintonsa esille tuomiseen, tuli tulen hajun keksimisestä. Hän hakkasi kivellä toista kiveä, josta syntyi tulen hajua. Hän kutsui ensin meidät ihastelemaan keksintöään ja ehdotuksestamme pyysi muita lapsia mukaan ihmettelemään asiaa. Muut lapset yhtyivät leikkiin, mikä selvästi riemastutti Mattia.

Kasvattajilta ja terapeuteilta saamamme palautteen perusteella totesimme, että työstämme oli selkeä hyöty meille oppimismielessä ja lapsille siinä, että heidän vuorovaikutustaitonsa ja itseilmaisunsa todella lisääntyivät toimintamme aikana. Uskomme, että lapset saivat tunteen siitä, että ovat arvostettuja, tärkeitä ja tulivat kuulluiksi. Tämä oli mielestämme työmme suurin ja tärkein hyöty.

Varsinaisia epäonnistumisia tavoitteissamme ei mielestämme ilmennyt. Olisimme toivoneet, että Maijan vanhemmat olisivat suostuneet haastateltaviksi, mutta tämä ei toteutunut. Kaksi kertaa jouduimme muuttamaan suunnitelmamaamme, sillä toinen lapsista ei ollut paikalla. Tällöin muokkasimme toiminnan olosuhteiden mukaan.

7 Pohdinta

Olimme iloisia, että Kultapiiskun päiväkotiki suhtautui opinnäytetyöme aiheeseen positiivisesti ja innostuneesti. Se loi uskoa omaan työhöme, sillä tunteemme työtä aloittaessa olivat ristiriitaisia. Mietimme, että onko työstä hyötyä ja saammeko toivottuja tuloksia. Tavoitteemme olivat melko pieneltä kuulostavia, mutta niiden saavuttaminen olisi meille ja lapsille merkittävää. Ajatus opinnäytetyön tekemisestä oli mukavaa ja odotimme toimintatuokiota innolla. Tutkimusluvan saaminen kesti kuitenkin odotettua kauemmin, mikä viivästytti työme aloittamista. Aikataulustamme tuli toiminnallisten tuokioiden osalta tiukka, meille jäi käytännössä vain neljä viikkoa aikaa toteuttaa toiminnat. Pelkäsimme, että päiväkodin toukokuu olisi täynnä toimintaa jo valmiiksi, ja yhteisen ajan löytäminen olisi haastavaa. Mietimme monesti, kuinka vähän opinnäytetyön puitteissa ehtii tekemään.

Saimme aikataulut kuitenkin hyvin soviteltua yhteen päiväkodin aikataulujen kanssa ja nopealla aikataululla pääsimme aloittamaan itse toiminnan. Olimme iloisia siitä, että meille annettiin vapaat kädet suunnitella toiminta juuri sellaisiksi kuin itse halusimme. Kysyimme kyllä aluksi yhdeltä ryhmän kasvattajista mitä hän toivoisi, mutta hänen mielestään ajatuksemme ja suunnitelmamme olivat hyvät, ja siltä pohjalta lähdimme toimimaan. Päiväkodin johtaja sanoi viisaasti kun esittelemme hänelle ajatuksiamme, että ajatuksemme arjessa tapahtuvasta työstä on erittäin hyvä, mutta lisätkää vielä, että tietoinen toiminta arjessa on se, mikä kuntouttaa.

Opinnäytetyön tekemisestä ja toteuttamisesta saamamme kokemus oli yksi merkittävimmistä oppimiskokemuksistamme koulutuksemme aikana. Jo reflektiovaiheessa toimintojen jälkeen havaitsimme, että olimme oppineet paljon uutta, mutta vasta työn kokoamisvaiheessa ymmärsimme kuinka suuri merkitys omalle oppimiselle työn tekemisellä oli ollut. Ammattitaitomme on kehittynyt koko opintojen ajan, mutta asian konkreettinen tiedostaminen tapahtui vasta opinnäytetyötä tehdessä. Ammattitaidon kehittyminen näkyi esimerkiksi oman toiminnan joustavuutena ja tilannetajuna eri tilanteissa.

Opimme lapsilta paljon, etenkin sen, että he osaavat enemmän kuin luulimme. Koimme monia positiivisia yllätyksiä heidän kanssaan. Tämä vahvisti ajatustamme, että lasten kanssa voi rohkeasti kokeilla lähes mitä tahansa, eikä asioiden tekeminen aina vaadi erityistä osaamista. Havaitsimme pienten asioiden merkityksellisyyden ja toisaalta puhuttujen ja tehtyjen asioiden siirtymisen lapsen toimintaan. Mielestämme tärkeää on aito kiinnostus lapsesta ja hänen mielenkiinnon kohteistaan.

Pääsimme myös käytännössä kokeilemaan kasvatuskumppanuutta keskusteluissa Matin äidin kanssa. Kasvatuskumppanuus on mielestämme yksi tärkeimmistä asioista päivähoidossa ja

lapsen hyvän kehityksen ja kasvun tukemisessa. Kasvatuskumppanuuden merkitys korostuu entisestään, kun kyseessä on erityistä tukea tarvitseva lapsi. Matin äiti kohteli meitä tasavertaisina ryhmän kasvattajien kanssa, eikä pitänyt meitä pelkkinä opiskelijoina. Hän arvosti mielipiteitämme ja me puolestamme arvostimme sitä, että hän suostui haastateltavaksemme ja antoi myös osaltaan meille ajateltavaa ja pohdittavaa.

Työmme ja sen tekeminen antoi meille todella paljon työkaluja työelämää varten. Uskomme myös, että työstämme oli konkreettista hyötyä Matille ja Maijalle ja tulevaisuudessa myös muille erityistä tukea tarvitseville lapsille, joiden kasvattajien toivomme työmme lukevan, ja sitä mahdollisesti myös omassa työssään hyödyntävän. Mielestämme onnistuimme saavuttamaan omat ja opinnäytetyömme tavoitteet ja oman oppimisen kohdalla tavoitteet ylittyivät reilusti.

Katariinan oppimispäiväkirjasta: ”Itse opin henkilökohtaisesti paljon erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa tehtävästä työstä. He ovat lapsia siinä missä muutkin lapset. Omat ennakkoluulot ja pelot nousivat esiin ennen tutustumista lapsiin. Huomasin nopeasti, että olin aiheetta pelännyt.” Tämä on kuitenkin hyvin yleistä. Ihminen miettii kuinka pärjää itse erityislapsen kanssa, vaikka ei se sitten kuitenkaan ole niin vaikeaa. Hieman enemmän työtä ja ehkä malttia se vaatii, mutta erityislapsi on aivan yhtä ihana ja palkitseva kuin niin sanottu normaali lapsi.

Erityistä tukea tarvitseva lapsi on yksi lapsi muiden joukossa ja hänellä on samanlaisia perustarpeita, kuten muillakin. Halutessamme tukea lapsen kommunikointia, vuorovaikutusta, itsenäistä oppimista tai toimintaa, ovat tuen tarpeet ja keinot tukemiseen usein hyvin lähellä arkea. Tuen tarjoaminen saattaa tuntua haasteelliselta, mutta on muistettava, että erityinen tuki on osa jokapäiväistä toimintaa ja jokaisen kasvattajan omaa työskentelyä. Näin ollen on osattava irtautua ajatuksesta, että tukea järjestää vain erityisellä osaamisella koulutettu erityinen henkilö. (Heinämäki 2004: 16-17.)

Lähteet

Ahonen-Eerikäinen, H. 1999. Samalle aaltopituudelle. Tampere: Tammerpaino Oy.

Eskonniemi, S. 2007. Kuvien käyttö monikulttuurisessa päiväkodissa lasten ohjauksen ja vuorovaikutustilanteiden tukena. Opinnäytetyö. Vantaa.

Heikka, J., Hujala, E. & Turja, L. 2009. Arvioinnista opiksi. Havainnointi, arviointi ja suunnittelu varhaispedagogiikassa. Helsinki: Multiprint Oy.

Heimo, H., Launonen, K. & Tykkyläinen, T. (toim.). 2002. Kielen kehitys ja oppimisvaikeudet. Arviointi ja kuntoutus. Helsinki: Yliopistopaino.

Heinämäki, L. 2004. Erityisesti päivähoidossa. Kunnallisten toimijoiden ja päättäjien näkemykset erityispäivähoidon funktiosta palvelujärjestelmässä. Akateeminen väitöskirja. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Heinämäki, L. 2004. Erityinen tuki varhaiskasvatuksessa. Erityispäivähoito-lapsen mahdollisuus. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Helenius, A. & Korhonen, R. (toim.) 2008. Pedagogiikan palikat. Teoksessa Hakkarainen, P., Helenius, A., Härkönen, U., Jakkula, K., Korhonen, R., Lujala, E., Matikainen, E., Niikko, A., Tiusanen, E. & Veresov, N. Johdatus varhaiskasvatukseen- ja kehitykseen. Porvoo: Oppimateriaalit Oy.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1998. Tutki ja kirjoita. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Hujala, E., Puroila, A-M., Parrila, S. & Nivala, V. Päivähoidosta varhaiskasvatukseen. 2007. Hyvinkää: T-Print.

Jarasto, P. & Sinervo, N. 1997. Elämää varten. Alle kouluikäisen lapsen maailma. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Kaikkonen, M. & Uusitalo, K. 2005. Soita mitä näet. Kuvionuotit opetuksessa ja terapiassa. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Kalakoski, V., Kallio, M., Laarni, J., Oksala, E., Paavilainen, P. & Penttilä, M., 2002. Persoona. Kognitiivinen Psykologia. Helsinki: Edita Prima Oy.

Kaskela, M. & Kekkonen, M. 2006. Kasvatuskumppanuus kannattelee lasta. Opas varhaiskasvatuksen kehittämiseen. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.

Karlsson, L. 2003. Sadutus. Avain osallistavaan toimintakulttuuriin. Juva: Ws Bookwell Oy.

Kauppila, R.A. 2005. Vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot. Vuorovaikutusopas opettajille ja opiskelijoille. Keuruu: Otavan kirjapaino.

Kivirauma, J. 2009. Erityispedagogikka tieteenä. Teoksessa Hautamäki, J., Kivirauma, J., Lahtinen, U., Moberg, S., Savolainen, H., Vehmas, S. Erityispedagogiikan perusteet. Helsinki: Wsoypro Oy.

Kontu, E. & Suhonen, E. 2008. (toim.) Erityispedagogiikka ja varhaislapsuus. Helsinki: Yliopistopaino.

Kontu, E. 2001. Vuorovaikutuksesta leikkiin ja leikistä draamaan-”Lähdetään yhdessä tähdenlennolle”. Teoksessa Kontu, E. (toim.) & Pihlaja, P. Työkaluja päivähoidon erityiskasvatukseen. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2001:14. Helsinki: Edita Oyj.

Korkeamäki, R-L. 2011. Kieli ja vuorovaikutus oppimisympäristössä. Teoksessa Nurmilaakso, M. & Välimäki, A-L. (toim.). Lapsi ja kieli. Kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Unigrafia Oy-Yliopistopaino.

Kyrönlampi-Kylmänen, T. 2010. Lapsen hyvä arki. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

Lummelahti, L. 2004. Tavoitteena vahva itsetunto. Teoksessa Pihlaja, P. & Viitala, R. Erityiskasvatus varhaislapsuudessa. Juva: WS Bookwell Oy.

Lyytinen, P., Korkiakangas, M., Lyytinen, H. (toim.) 1995. Näkökulmia kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissaan. Porvoo: Wsoy.

Mikkola, P. & Nivalainen, K. 2010. Lapselle hyvä päivä tänään - näkökulmia 2010-luvun varhaiskasvatukseen. Saarijärven Offset Oy.

Moberg, S. & Vehmas, S. 2009. Erityiskasvatuksen perusteet ja käytännöt. Teoksessa Hautamäki, J., Kivirauma, J., Lahtinen, U., Moberg, S., Savolainen, H., Vehmas, S. Erityispedagogiikan perusteet. Helsinki: Wsoypro Oy.

Mäkinen, P., Raatikainen, E., Rahikka, A. & Saarnio, T. 2009. Ammattina sosionomi. Helsinki: WSOYpro OY.

Määttä, P & Rantala, A. 2009. Tavallisen erityinen lapsi. Yhdessä tekemisen toimintamalleja. Juva: WS Bookwell Oy.

Nurmilaakso, M. 2011. Pienen lapsen kielellinen tietoisuus osana kielen kehittymistä. Teoksessa Nurmilaakso, M. & Välimäki, A-L. (toim.). Lapsi ja kieli. Kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Unigrafia Oy-Yliopistopaino.

Räihä, H. Varhaisen vuorovaikutuksen tukeminen päivähoidossa. 2001. Teoksessa Kontu, E. & Pihlaja, P. Työkaluja päivähoidon erityiskasvatukseen. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu- ja 2001:14. Helsinki: Edita Oyj.

Vauras, M. & Annevirta, T. 2004. Lapsi, metakognitio ja oppiminen. Teoksessa Pihlaja, P. & Viitala, R. Erityiskasvatus varhaislapsuudessa. Juva: Bookwell Oy.

Viinamäki, L. & Saari, E. (toim.) 2007. Eettisyyden haaste tutkimuksessa. Teoksessa Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Ahola, A., Eskola, J., Hietaniemi, L., Pohjala, A., Puuronen, V., Saari, E., Vartiainen, P. & Viinamäki, L. Helsinki: Tammi.

Wahlberg, K-E. 2004. Perhe ja vuorovaikutusnäkökulma lapsen käyttäytymiseen. Teoksessa Pihlaja, P. & Viitala, R. Erityiskasvatus varhaislapsuudessa. Juva: WS Bookwell Oy.

INTERNET LÄHTEET

Aaltonen, R., Lehtinen, T., Leppänen, K., Peltonen, T., Tarvo, M-T., Tuunainen, P. & Viherä-Toivonen, A. 2008. Havainnointi ja pedagoginen tuki 3-5-vuotiaiden lasten varhaiskasvatuksessa. Lasten päivähoito Oppaita ja työkirjoja 2008:3. Helsingin kaupunki Sosiaalivirasto. <http://www.kidson.fi/wpcontent/uploads/2009/07/havainnointiopas142008.pdf>. (Viitattu 2.8.2011)

Helsingin kaupungin Internet-sivut. 2011. http://www.hel.fi/hki/sosv/fi/P_iv_hoito/P_iv_kodit/Tuki+varhaiskasvatuksessa/pk_erytisryhmat_kuvaus

(Viitattu 9.3.2011)

Papunet- Internet-sivut.

<http://papunet.net/yleis/kommunikointikeinot/viittomat/tukiviittomat.html>.

(Viitattu 30.3.2011)

Stakes. 2005. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Saarijärvi:Gummerus Kirjapaino Oy.]

<http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/7eef5448-e8a3-4887-ab97-19719ea7406>[PDF-dokumentti]

(Viitattu 9.3.2011)

Vantaan kaupungin Internet-sivut.

http://www.vantaa.fi/i_perusdokumentti.asp?path=1;135;137;220;4720;2417;80401

(Viitattu 9.3.2011)

Lehdet

Järvinen, V. 2011. Sosiaaliset taidot syntyvät sylissä. Lapseamme 1/2011, 16-17.

Liimola, A. 2010.Hör barnets röst. Lastentarha 1/2010, 49.

Väitökset ja tutkimukset

Grönroos, U-M., & Harju, L. 2003. Saduttaminen erityisen tuen tarpeessa olevien lasten interventiona. Proseminaarityö.

http://www.edu.helsinki.fi/lapsetkertovat/lapset/Tutkimus/Saduttaminen_erityispedagogiikka.pdf.pdf. (Viitattu 23.8.2011.)

Holkeri-Rinkinen, L. 2009. Aikuinen ja lapsi vuorovaikutusta rakentamassa. Diskurssianalyttinen tutkimus päiväkodin arjesta. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy-Juven's Print.

